

BOŽO SKOKO I DEJAN LUČKA

POVJERENJE U MEDIJE I MEDIJSKE SLOBODE

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

Božo Skoko i Dejan Lučka
POVJERENJE U MEDIJE I MEDIJSKE SLOBODE

Sarajevo, 2017. godine

Naziv publikacije: POVJERENJE U MEDIJE I MEDIJSKE
SLOBODE

Autori: Božo Skoko i Dejan Lučka

Recezent: dr Mladen Miroslavljević

Izdavač: Friedrich-Ebert-Stiftung

Za izdavača: Marius Müller- Hennig

Lektura: Mirjana Janjetović

DTP: Aleksandar Aničić

*Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH.
Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne
predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača.
Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji
su izneseni u ovoj publikaciji.*

Božo Skoko i Dejan Lučka

POVJERENJE U MEDIJE I MEDIJSKE SLOBODE

Sarajevo, 2017. godine

SADRŽAJ

Povjerenje u medije i medijske slobode u BiH	9
Društvena uloga medija	9
Ključni nalazi istraživanja provedenih od 2009. do 2017. u BiH o povjerenju u medije, medijskim slobodama te očekivanjima od medija	19
Kome vjeruju građani Bosne i Hercegovine?	19
Građani su uglavnom zadovoljni BiH medijima	21
Tko ugrožava medijske slobode u BiH?	23
Koliko kvalitetno novinari rade svoj posao?	27
Kako unaprijediti položaj novinarske profesije?	31
Kako se bosanskohercegovački građani najčešće informiraju?	32
Kako je razvoj Interneta utjecao na konzumaciju medija?	33
U kojoj mjeri su mediji ispolitizirani?	35
Između etičkih načela i negativnih vijesti	37
Treba li ukinuti RTV pristojbu?	38
Je li vrijeme za još jedan javni servis ili program?	38
Literatura	41
I Ljudska prava i sloboda izražavanja	43
II BiH i međunarodni propisi	46
III BiH i Evropski sud za ljudska prava	51
I Pozitivna i negativna obaveza države	58
II Pozivanje na povredu prava	60
I Koja prava novinari imaju?	64
II Internet i mediji	71
I Dozvoljenost miješanja	79
II Odstupanje	93
Zaključak	95
Literatura	99

Uvod

Mediji su izuzetno važan segment demokracije i nezamislivo je funkcionisanje bilo koje države bez profesionalnih i odgovornih masovnih medija. Isto tako naša svakodnevica je postala nezamisliva bez novina uz jutarnju kafu, radija dok se vozimo u automobilu ili obavljamo kućanske poslove, odnosno večernjeg televizijskog dnevnika i stalno dostupnih portala putem pametnih telefona.

Mediji su okupirali naše živote i posvećujemo im više vremena nego bilo kojoj drugoj aktivnosti tokom slobodnog vremena. Ali su istovremeno korisno sredstvo za razumijevanje i praćenje svijeta oko sebe, odnosno informisanje, edukaciju pa i zabavu. Zato nam ne bi smjelo biti svejedno kakva je razina tih medijskih sadržaja koje pratimo i u kakvim uslovima novinari obavljaju svoj posao.

Isto tako jako je važno znati jesu li mediji slobodni u obavljanju svoga poslanja te poštuju li istovremeno slobodu građana.

Vodeći se tim pitanjima, Friedrich- Ebert- Stiftung u Bosni i Hercegovini pokrenula je 2009. godine godišnji monitoring, odnosno istraživanje o stanju medijskih sloboda i povjerenju u medije među građanima Bosne i Hercegovine.

Bio je to koristan pokazatelj medijskim profesionalcima, upozorenje političkim institucijama, a dobar orijentir građanima. Zato smo se odlučili napraviti zbirnu analizu

rezultata u proteklom razdoblju kako bismo vidjeli u kojem smjeru se razvijamo kao društvo i kako se mijenjala društvena uloga medija, kao i razina povjerenja i medijskih sloboda. Istovremeno povodom Dana slobode medija, 3. maja, Friedrich-Ebert Stiftung organizovala je seriju aktivnosti tokom mjeseca maja, poput javnih prezentacija pomenutog godišnjeg istraživanja o tome kako građani vide slobodu medija, televizijsku debatu, javnu debatu o poziciji medija u regionu između senzacionalizma i opstanka.

Često čujemo kako su mediji ogledalo društva u kojem djeluju, a društvo je dobrim dijelom oblikovano i od strane medija. Zato nam se čini važnim učiniti javno dostupnim ova zanimljiva istraživanja i trendove kojima smo svjedočili.

Tanja Topić

Povjerenje u medije i medijske slobode u BiH

(usporedni izvještaj 2009. – 2017.)

Društvena uloga medija¹

Moć masovnih medija u suvremenom društvu je neupitna. Mediji prožimaju naše živote i *okupiraju* našu svakodnevicu te im posvećujemo više vremena nego obitelji ili prijateljima. Svake sekunde nas zasipaju različitim porukama i sadržajima – koristeći sve veći broj komunikacijskih kanala - od televizije, preko Interneta do novina i radija. Usmjeravaju nas na to što je važno a što ne, što je u trendu a što nije, što je dobro a što loše... Određuju što se dogodilo a što nije, jer ono o čemu ljudi nisu čuli kao da se nije ni dogodilo. U samo nekoliko dana od nekoga mogu stvoriti općepoznatu i popularnu osobu a nekoga mogu doslovce uništiti kroz samo nekoliko novinskih naslova. Još ih je Napoleon nazvao sedmom silom tadašnjeg svijeta, a već desetljećima ih smatramo četvrtom vlasti, aludirajući na trodiobu vlasti u demokratskim društvima.

¹ Tekst je napisan prema prethodnom članku: Skoko, Božo; Bajs, Denis (2007.): Objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama u hrvatskim medijima i mogućnosti zaštite privatnosti, časti i ugleda // *Politička misao*, 44, 1, 93-116.

Ray Eldon Hiebert i dr. kažu kako masovni mediji predstavljaju središnji živčani sustav društva, presudan informacijski kanal koji treperi bez stanke i omogućava neprekidnu socijalizaciju – širi informacije, vrijednosti i mišljenja. «Vladajući i oni kojima vladaju, mislioci, tvorci javnog mnijenja i građanstvo u cjelini obavještavaju i oblikuju jedni druge koristeći masovnu komunikaciju.» (Hiebert i dr. 1991, 565)

«Izreka *tko ima medije, ima i vlast*, činila se posve neupitnom, samorazumljivom. A stajalište prema kojem *što nije u medijima, nije se ni dogodilo*, medijskoj moći pridaje ontološko značenje.» (Jantol, 2004,124)

Vesna Alaburić piše o iznimno važnoj ulozi medija za funkcioniranje demokratskih društava. «U demokratskim sustavima mediji su iznimno važni organi tzv. civilnog društva, odnosno sredstva u funkciji javnosti, dakle građana, a ne država, vlada, političkih stranaka, vođa, ili privatnih interesa njihovih vlasnika ili u njima zaposlenih novinara. Stoga oni, uvjetno rečeno, trebaju “služiti” isključivo interesima odnosno dobrobiti te javnosti, a ne nekim parcijalnim grupnim ili osobnim interesima i ciljevima. Ukratko oni na svoj osobiti i nezamjenjivi način u demokratskim društvima utemeljenim na podjeli vlasti i vladavini prava skrbe o javnom interesu i općem dobru. (2003, 11)

Alaburić pojašnjava i ulogu medija kao *čuvara demokracije*. “Javna glasila i novinari imaju i kontrolnu (nadzornu) funkciju, jer u ulozi tzv. javnog psa čuvara oblikuju i odražavaju javno

mnijenje i bude kritičku javnost, razotkrivajući različite nedemokratske i nezakonite postupke pojedinaca i grupa, vlada, zakonodavnih ili pravosudnih organa, te ukazujući na pojave korupcije, nepotizma i zlorabe političke moći i vlasti, kao i kršenja ustavom i zakonima zajamčenih ljudskih prava i sloboda.” (2003, 12)

Četiri su temeljne funkcije masovnih medija, kažu Jay Black i Jennings Bryant (1992, 17): informacija, zabava, uvjeravanje i prijenos kulturnog naslijeđa. Oni pojašnjavaju kako je upravo prijenos kulture najraširenija, ali i najmanje razumljiva funkcija masovnih medija. Komunikacija, naime, utječe na pojedinca, pa sve poruke koje utječu na shvaćanje kulture, njezine sadašnje i prošle vrednote, dolaze i nesvjesno do primatelja. Neki autori drže da masovni mediji u tranzicijskim državama sve više zanemaruju svoje temeljne funkcije te umjesto da informiraju, educiraju i zabavljaju, oni sve više zabavljaju, malo informiraju i gotovo nimalo ne educiraju. No, unatoč tome što su mediji posljednjih desetljeća prilično redefinirali svoje poslanje, nitko ne može umanjiti njihovu moć, koja može pozitivno ali i negativno utjecati na društvene procese.

Mediji, zahvaljujući svojem utjecaju, mogu čak pridonijeti razvitku zemalja – drže neki autori. Wilbur Schramm svojedobno je naveo 11 područja na kojima mediji mogu pomoći razvitku zemlje, a prva tri su odgovorna za stvaranje prilika koje pogoduju nacionalnom razvoju: širenje horizonata, usmjeravanje pozornosti na ključne činjenice,

procesu ili pojave te podizanje razine zahtjeva. Malović (2005, 55) drži kako mediji mogu ostvariti višestruko pozitivnu ulogu u razvoju nekog društva, zemlje ili kad obavještavaju o nekim bitnim novinama u životu. Medijske kampanje – dodaje – jedan su od načina kojima se mijenjaju navike ljudi. Njihov rezultat je teško dokaziv, nikada nije odmah mjerljiv, a učinci uvijek dolaze poslije. Pa ipak, danas je teško zamisliti akciju kojom se želi nešto promijeniti, a da se pritom ne koriste masovni mediji.

Upravo zbog moći koju mediji imaju, sve veći broj autora zagovara važnost njihove društvene odgovornosti.

Siebert, Peterson i Schramm, koji su 1963. postavili *Četiri teorije o tisku* smatraju da društvena odgovornost znači da mediji trebaju služiti i pojedincu i društvu, a ako to ne čine, tada ljudi imaju pravo poduzeti mjere protiv njih. Dodaju kako čak i privatni mediji moraju odgovarati društvu, inače društvo može pokrenuti sustav kontrole medija. (Malović, 2005, 54) Tu se aludira na zakonske obveze koje država kao regulator može nametnuti mediju, od – primjerice – količine domaćeg programa do minutaže informativnih emisija i sl.

Kako bi ostvarivali svoju društvenu ulogu, mediji moraju izvještavati istinito i točno, nepristrano i pošteno. Trebali bi poštovati osobnost i privatnost, biti neovisni o pojedinim interesima, odgovorni prema društvu i društvenim dobrima. Trebali bi pritom poštovati zakon te moral, pristojnost i dobar ukus.

Stjepan Malović definira profesionalne standarde izvještavanja kroz sljedeće kategorije: istinitost, poštenje, točnost, uravnoteženost i nepristranost. Istinitost je temelj novinarstva. Većina novinarskih udžbenika uopće ne definira istinitost, jer se o njoj ne raspravlja. Vijest je ili istinita, ili nije vijest. (Malović, 2005, 19). Poštenje u izvještavanju podrazumijeva da će novinar pokušati doći do svakog mogućeg gledišta na događaj o kojem izvještava, odnosno omogućiti svima koji su povezani s događajem da odgovore i iznese svoju stranu priče, pri čemu novinar mora učiniti sve kako na njegovo izvještavanje ne bi utjecale vlastite predrasude, stajališta ili uvjerenja. Događaj se mora prikazati što dosljednije i nijedan se aspekt ne bi smio naglasiti a drugi zanemariti. Uravnoteženost podrazumijeva ravnomjerno prikazivanje svih strana koje su upletene u temu o kojoj se izvještava. Pod nepristranosti se smatra odsustvo bilo kakvog svrstavanja novinara na bilo koju stranu, bez obzira na osobne sklonosti novinara.

“Proizvedeni nož može jednako biti upotrijebljen za rezanje kruha gladnu čovjeku kao i za ubojstvo. Može služiti životu ili smrti. Je li upotrijebljen za dobro ili za zlo, ne zavisi od njega već od čovjeka.” Zapisao je Jerzy W. Galkowsky (1998, 9) pojašnjavajući kako dobro i zlo ne postoje u materijalnim, prirodnim ili tehničkim predmetima, već u čovjeku koji ih proizvodi ili koristi. Ista je stvar i s medijima, koji sami po sebi ne mogu biti negativni. Međutim ako ih se zlorabi mogu postati opasno oruđe usmjereno protiv čovjeka i njegova

dostojanstva, odnosno protiv njegove privatnosti, časti i ugleda.

“Neistina koja se objavi u novinama s nakladom od stotinu tisuća primjeraka može promijeniti nečiji život. S tog aspekta gledajući etiku, novinari se mogu doimati kao gospodari života i smrti. Njihovo je oruđe i oružje – riječ.» (Vilović, 2004, 1)

Većina autora se slaže kako se mediji na našim prostorima posljednjih godina nalaze u svojevrsnoj krizi profesionalizma i odgovornosti. Ante Gavranović je još 2006. u strukovnom časopisu *Novinar Hrvatskog novinarskog društva* napisao kako je došlo do erozije profesije i profesionalnosti, zapostavljanja ili potpunog gubitka etičke dimenzije te da je sloboda izražavanja pretvorena u zlouporabu medija. Novinari imaju golemu moć koje kadšto nisu svjesni. Objavljena poluistina ili dezinformacija može razoriti nečiji društveni ugled, obiteljski život pa čak dovesti i do katastrofalnih posljedica. (Malović 2004, 35).

Trendove koji su obilježili devedesete godine prošlog stoljeća i početak 21. stoljeća u ovom dijelu Europe, možemo obilježiti sljedećim pojavama: *tabloidizacija, komercijalizacija, senzacionalizam, objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama, nepridržavanje profesionalnih standarda, narušavanje etičkih normi i gubitak vjerodostojnosti.*

Osim siromaštva, ratnih okolnosti i prilično skromne obrazovne strukture stanovništva, na izgled naših novina snažno je utjecao proces *tabloidizacije* medija koji se dogodio

u cijelom svijetu, a munjevito je i osvojio sve zemlje koje su izašle iz socijalističkog sustava. (prema: Vilović 2004, 4)

Umjesto informacije, mediji sve češće su objavljivane senzacionalističke informacije, s vrlo malo stvarnih uporišta. Naslovi koji prodaju novine postaju konstrukcije bez stvarnog uporišta u tekstu. Naslovna informacija u velikom broju slučajeva temelji se tek na pretpostavkama. Sugovornicima se često, doslovce stavljaju riječi u usta, odnosno nerijetko im se pripisuje ono što uopće nisu rekli ili se njihove riječi interpretiraju tako da ne odgovaraju izrečenome, o čemu svjedoče mnogobrojni demantiji. Također se često nečije riječi stavljaju u posve drukčiji kontekst, kojim se nastoji izgraditi unaprijed planirana priča ili se manipulira izvadcima iz konteksta. Zanimljivo je da objavljivanje neistina, u vremenu kad je prilično teško u kratkom roku provjeriti vjerodostojnost informacije, djeluje po zakonu spojenih posuda, odnosno objavljenu laž u jednom mediju, ostali mediji prenose vrlo brzo, bez ikakve kritičke prosudbe i provjere istinitosti ili na njoj grade zaključke i komentare, uzimajući je «zdravo za gotovo».

Gordana Vilović (2004) je istraživala najčešće etičke prijepore u hrvatskim medijima i sažela ih je u sljedeće kategorije: neistinito izvještavanje, anonimni izvori, prikazivanje samo jedne strane, narušavanje temeljnih prava čovjeka, narušavanje prava manjinskih društvenih skupina, propagandni tekstovi, loš ukus i opcesnost te nepodudarnost teksta i naslova. Etički prijepori s kojima se susreće razvijeni

Zapad prilično su drugačiji i gotovo je nepojmljivo da se tamošnja javnost bavi nekim od tih «prekršaja», poput neistinitog izvještavanja, propagandnih tekstova, nepodudarnost teksta i naslova i sl. jer takve prijestupe sankcionira sama struka a autor ili medij gube vjerodostojnost pa i licencu za rad.

Skupina američkih znanstvenika, poznata kao Missouri Group navela je tamošnjih 7 smrtnih grijeha za novinarsku etiku: plagijat, podmićivanje, sukob interesa, zadržavanje informacija, prijevara i manipulacija, povreda privatnosti i sudjelovanje u vijestima.

Zašto novinari objavljuju neistine? Na to pitanje odgovor je pokušao dati Malović: «Brz put do slave i uspjeha jedan je od mogućih odgovora. Ništa nije lakše negoli objaviti poluistinu ili nepotpunu istinu. Novinarstvo je prepuno primjera koji sramote struku i srozavaju ugled novinara koji svoj rad temelje na provjerenim podacima.» (Malović, 2005, 21)

Kako bi spriječile kršenje etičkih standarda te povrede temeljnih prava i sloboda građana, odnosno narušavanje njihova dostojanstva, privatnosti, časti i ugleda, međunarodne i nacionalne strukovne udruge donijele su etičke kodekse, kojima se definiraju prava i obveze novinara te istodobno štite prava i interesi građana.

Međunarodna federacija novinara u Bordeaux-u 1954. donijela je Deklaraciju o načelima ponašanja novinara, u kojoj – među ostalim – u čl. 8. stoji: «*Opasnom profesionalnom*

povredom novinar smatra: plagijat, zlonamjerno pogrešno prikazivanje, klevetu, uvredu, povredu časti, neutemeljene optužbe, prihvaćanje mita u bilo kojem obliku, povezano s objavljivanjem ili prikrivanjem informacija». Međutim, unatoč postojanju etičkih kodeksa, činjenica je da se oni u praksi redovito krše.

Sloboda medija zasigurno je jedna od najvećih tekovina demokratskih društava. Međutim, činjenica je da sloboda medija ne može biti samoj sebi svrha. Ona je važna radi slobode čovjeka, odnosno ostvarenja njegovih temeljnih ljudskih prava i sloboda. A ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, pa se tako u određenim situacijama, uvjetima ili slučajevima može ograničiti. Prema tome ne postoji apsolutna sloboda medija. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, člankom 10. svima jamči pravo na slobodu izražavanja. Ali ostvarivanje tih sloboda obuhvaća *dužnosti i odgovornosti*, pa stoga može biti podvrgnuto određenim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, i u demokratskom društvu nužnima radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili očuvanja autoriteta i nepristranosti sudstva

U većini tranzicijskih zemalja ne postoji sustavna briga za čitatelje i medijsku etičnost, a regulacija i samoregulacija novinarske struke kao uvjet kvalitetnijih medija dosad su redovito ostajale na dobrim idejama. (Vilović, 2006, 80) S pravom se možemo pitati - ako su mediji "čuvari" demokracije,

tko čuva “čuvare”, citirajući latinsku uzrečicu «QUI CUSTODES IPSOS CUSTODES?». Odgovor bi trebao biti – građani. Zato je iznimno važno oslušivati njihova stajališta i potrebe, podizati razinu medijske pismenosti, ali i ostvarivati dijalog između medija i građana. Svrha svega toga jesu bolji, kvalitetniji i društveno odgovorniji mediji, a zahvaljujući tome i bolje društvo.

Ključni nalazi istraživanja² provedenih od 2009. do 2017. u BiH o povjerenju u medije, medijskim slobodama te očekivanjima od medija

Kome vjeruju građani Bosne i Hercegovine?

Prema rezultatima istraživanja, građani Bosne i Hercegovine najviše vjeruju vjerskim institucijama i to njih gotovo 77% (sličan rejting: u Federaciji 75%, a Republici Srpskoj 78%), potom medijima (53% na razini države) i nevladinim udrugama (50% na razini države). Nakon vjerskih institucija, u Federaciji dominira povjerenje u nevladin sektor (61,3%) te medije (57,3%), dok u Republici Srpskoj medijima vjeruje 41% ispitanika, a nevladinom sektoru, koji je na trećem mjestu na ljestvici povjerenja, daleko manje nego u Federaciji (36,5%). U Federaciji je daleko prisutnije povjerenje u međunarodnu zajednicu nego u Republici Srpskoj. Najmanje povjerenja građana uživaju političke stranke i političari, a u Republici

² Istraživanja se provode u organizaciji fundacije Friedrich Ebert Stiftung u BiH svake godine od 2009. i to u razdoblju marta/ožujka, odnosno aprila/travanja. Metoda prikupljanja podataka je CATI, telefonska anketa, a veličina uzorka je 500 ispitanika (cca 300 Federacija i 200 Republika Srpska). Uzorak je reprezentativan uzorak domaćinstava na području cijele Bosne i Hercegovine i oba entiteta. Koristi se metoda slučajnog odabira fiksnih telefona domaćinstava.

Srpskoj je daleko naglašenije nepovjerenje i prema institucijama vlasti.

Usporedimo li rezultate proteklih devet godina, kad je u pitanju povjerenje u institucije, vidimo značajniji porast povjerenja u medije od 2009. do 2011., a nakon toga priličnu konstantu, uz minimalna odstupanja iz godine u godinu, što pokazuje da su se mediji (uz pojedine zamjerke) ipak nametnuli kao relevantan faktor u društvu.

Međutim, najzanimljiviji je porast povjerenja u vjerske institucije. Godine 2009. samo 48% ispitanika istaknulo je povjerenje prema vjerskim institucijama. Nakon toga iz godine u godinu bilježimo kontinuirani rast, da bi 2014. povjerenje iznosilo nevjerojatnih 72%. Nakon toga imamo otprilike sličnu razinu povjerenja tijekom 2015. i 2016., te ponovno značajniji rast 2017. godine. Vjerske institucije u očima ispitanika očito predstavljaju svojevrsnu konstantu, sigurnost i ključno utočište ljudima kad zakažu sve druge institucije. Upravo zbog toga možemo zaključiti kako je nedovoljno osviještena uloga i društvena moć vjerskih zajednica i ustanova, budući da imaju snažan utjecaj na građane Bosne i Hercegovine (bez obzira kojoj religiji i vjeri pripadaju) te očito mogu utjecati na promjenu mentaliteta, perspektive pa i stanja u društvu.

Povjerenje u nevladin sektor također je na prilično visokoj razini, kad gledamo sveukupne rezultate za Bosnu i Hercegovinu. Tako se proteklih devet godina kreće od 58% (2010.) do 69% (2012.) očito ovisno o angažmanu, vidljivosti i sl. pojedine godine. Međutim, ove godine bilježimo svojevrsni

rascjep u razmišljanjima građana u Federaciji i Republici Srpskoj. Dok je u Federaciji razina povjerenja u nevladin sektor iznosila 61,3%, u Republici Srpskoj iznosi 36,5% što onda uvelike smanjuje i državni prosjek. Nažalost, nedovoljno je podataka iz kojih bismo mogli iščitati eventualne uzorke.

Ove godine sličan rascjep bilježimo i kad su u pitanju povjerenje u međunarodnu zajednicu (FBiH – 41,3%, RS – 17%) i institucije vlasti (FBiH – 30,7, RS – 13,5%). Povjerenje u međunarodnu zajednicu od 2011. kontinuirano pada, uz poneko odstupanje na godišnjoj razini, s time da je razina povjerenja daleko više narušena u Republici Srpskoj nego u Federaciji.

Kad je u pitanju razina povjerenja u institucije vlasti na razini države bilježili smo porast od 2009. do 2012., a od tada do danas bilježimo stalni pad. Najveće suglasje između građana u oba entiteta vlada kad je u pitanju nedostatak povjerenja u političke stranke i političare. Najveća razina povjerenja u stranke i političare na razini države zabilježena je 2013. (oko trećine ispitanika), da bi ove godine pala na jedva 12 posto na razini cijele države.

Građani su uglavnom zadovoljni BiH medijima

Većina građana je zadovoljna bosanskohercegovačkim medijima i bilježimo blagi porast zadovoljstva u odnosu na prethodne godine u Federaciji BiH. Zadovoljstvo građana se uz blage oscilacije povećava od 2009. i početka istraživanja.

Identičnu situaciju detektiramo i u Republici Srpskoj, gdje se zadovoljstvo povećava konstantno od 2009. godine. No, valja spomenuti kako je zabilježen pad zadovoljstva ispitanika medijima i novinarima u Republici Srpskoj ove godine u odnosu na 2016. Naime, u tom entitetu nezadovoljstvo radom medija u povećavalo se protekle dvije godine, a najizraženije je bilo 2010. godine kada je 30% ispitanika bilo nezadovoljno radom medija. Istu je godinu obilježilo i najviše nezadovoljnih građana u Federaciji BiH, kojih je tada bilo 33%. Ispitanici u Federaciji s velikom dozom nepovjerenja prate medije u Republici Srpskoj, iako bilježimo blagi porast povjerenja.

Broj nezadovoljnih građana u Federaciji s radom medija i novinara u Republici Srpskoj od 2009. godine je kontinuirano rastao, da bi njihovo nezadovoljstvo doseglo vrhunac 2013. godine, kada je broj nezadovoljnih ispitanika nadmašio broj zadovoljnih. Naime te je godine u Federaciji BiH bilo čak 53% nezadovoljnih ispitanika izvještavanjem medija u drugom entitetu. No, od tada razina zadovoljstva blago raste i ove godine je doseglo vrhunac te iznosi gotovo 60%.

Kad je u pitanju praćenje medija u Federaciji među građanima Republike Srpske, od 2015. godine bilježimo kontinuirani porast broja nezadovoljnih načinom izvještavanja federalnih medija (porast sa 21% - 2015. na 35% - 2017.).

U Republici Srpskoj je također zabilježen i pad zadovoljstva među konzumentima medijskih sadržaja načinom izvještavanja njihovih medija i novinara. Naime, broj nezadovoljnih je porastao sa 23% (2016.) na 31% (2017.). Inače najveće

zadovoljstvo vlastitim medijima u Republici Srpskoj je zabilježeno 2011. (samo 15% nezadovoljnih). Aktualna razina nezadovoljstva je na otprilike na razini iz 2009. uz manje oscilacije.

U Federaciji BiH bilježimo rast broja zadovoljnih ispitanika radom federalnih medija i novinara u odnosu na 2016. godinu (pad nezadovoljnih sa 27,7% na 24,2%). Inače, građani Federacije najnezadovoljniji svojim medijima su bili 2009. i 2010. godine (oko 30% nezadovoljnih), da bi ta brojka 2011. bila pala samo na 18%. Od 2011. do 2013. došlo je do povećanja razine nezadovoljstva, koje je potom blago stagniralo da bi se opet povećalo 2016. godine.

Tko ugrožava medijske slobode u BiH?

Sudeći prema odgovorima ispitanih građana, sloboda nije primarna odlika medija u Federaciji BiH, a ni Republici Srpskoj kroz proteklih devet godina. Naime, broj ispitanika u oba entiteta koji vjeruju da sloboda medija u Federaciji nije dovoljna iznosi 79%. No, ipak postoji uvjerenje da sloboda medija u Federaciji barem djelomično raste jer je broj onih koji smatraju da nema dovoljno medijskih sloboda pao sa prošlogodišnjih 86% na 74% u Federaciji te sa 81% na 72% u Republici Srpskoj. Podsjetimo, pokazatelji proteklih godina su bili dosta ujednačeni i od 2013. broj ispitanika koji smatraju da nema dovoljno medijskih sloboda je bio iznad 80%.

Kad su u pitanju medijske slobode u Republici Srpskoj, građani RS-a su uvjereni da su se medijske slobode povećale (broj onih koji misle da nema dovoljno medijskih sloboda pao je u odnosu na prošlu godinu – sa 86,5% 2016. na 71,6 % 2017.), dok se u Federaciji broj ispitanika koji misli da nema medijskih sloboda u RS-u povećao sa 79% 2016. na čak 91% 2017. Inače, porast takve percepcije u Federaciji bilježimo kontinuirano od 2014. dok je u RS-u zabilježen porast 2016. a pad ove godine. Dakle, građani Federacije su daleko kritičniji prema medijima u entitetu Republika Srpska nego u vlastitom.

Politička i financijska zavisnost dvije su osnovne prepreke slobodnom radu medija u BiH, sudeći prema odgovorima ispitanika. Te dvije za sada nepremostive prepreke zauzimaju prva dva mjesta na popisu od samog početka istraživanja 2009. godine. Posljednjih godina porastao je broj onih koji političku zavisnost vide kao osnovnu prepreku radu medija te je ove godine prešao razinu iz 2012. kada je takvo mišljenje dijelilo 50% ispitanika. Ove godine broj kritičara političke zavisnosti je porastao za 10% u odnosu na prošlu godinu, a broj onih koji smatraju da je ključna prepreka financijska zavisnost povećao se više nego duplo. Uz političku i financijsku ovisnost, građani vide i opću klimu u zemlji kao presudni faktor u slobodnom i nesmetanom radu medija u BiH. Naime, opća klima u zemlji je konstantno na trećem mjestu izazova slobodi, a nakon nje slijede nedovoljna profesionalnost i neadekvatan zakonski okvir. Stav o preprekama sloboda u BiH dijele građani Federacije BiH i Republike Srpske.

O grupama koje imaju najveći utjecaj na rad medija u BiH, ispitanici od samog početka smatraju kako su to političari i političke stranke. Njihove utjecaj je, smatraju građani, bio najizraženiji 2015. i 2016. godine do kada je eksponencijalno rastao, da bi ove godine bio nešto manji, ali još uvijek najdominantniji (65,4% ispitanika). No, jednako tako, u porastu je i broj onih koji smatraju kako su vlasnici i urednici medija presudan čimbenik u radu medija i kreiranju medijskih politika u BiH (2015. – 11,6%; 2016. – 16% a 2017. – 23,8%). Jedako tako, do promjena u percepciji čimbenika promjene došlo je i u pogledu na utjecaj međunarodne zajednice, koja se sve do 2013. smatrala jednim od kreatora medijske politike. Njezin utjecaj u percepciji građana posljednjih je godina sveden na minimum ili ga uopće ne doživljavaju, kao što je slučaj s rezultatima ove godine u Federaciji BiH.

Dok raste utjecaj vlasnika medija i urednika posljednje četiri godine, pada utjecaj biznismena i poslovnih ljudi, koji je bio najmanji prve godine istraživanja, a dosegnuo vrhunac 2013. (oko 15%) da bi danas bio na razini države 7,6%. Jednako mišljenje o izvorima utjecaja na rad medija u BiH imaju i ispitanici iz Republike Srpske. Bilježimo značajan porast broja onih koji smatraju kako su vlasnici i urednici medija ti koji preuzimaju kreiranje medijske politike u svoje ruke i iz zone utjecaja istiskuju međunarodnu zajednicu i ljude iz poslovnog svijeta. S time se slaže gotovo 24% ispitanika u Federaciji i 25% ispitanika u Srpskoj što predstavlja dvostruko povećanje u odnosu na 2013. Ispitanici u Republici Srpskoj još uvijek međunarodnoj zajednici pridaju moć utjecaja na rad medija, no

ona je drastično smanjena u odnosu na protekle godine (12% - 2011.; 4% - 2016., a 0,5% - 2017.).

Oni koje građani percipiraju kao glavne aktere utjecanja na rad bosanskohercegovačkih medija, dakle političari i političke stranke, smatraju se i glavnim kršiteljima novinarskih prava i medijskih sloboda, prema rezultatima istraživanja. Naime, oni su na prvom mjestu kršitelja medijskih prava i sloboda iz perspektive građana. Pritom je veći broj ispitanika koji tako misle u Republici Srpskoj i iznosi 70% dok je njihovih istomišljenika u Federaciji BiH manje za 10%. Uz jasan i neosporan stav o utjecaju političkih moćnika na rad medija, ispitanici u Federaciji (22,2%) vide vlasnike i urednike medija kao idućeg najvećeg kršitelja novinarskih prava i medijskih sloboda, dok je u Republici Srpskoj takva percepcija svedena na minimum (oko 4% ispitanika ih je navelo). Važno je napomenuti kako se broj onih koji navode urednike i vlasnike u negativnom kontekstu novinarskih prava i sloboda smanjuje iz godine u godinu, ali je još uvijek prilično zanačajan.

Razlika u mišljenju ispitanika iz Federacije i Republike Srpske očituje se i u pogledu kršenja medijskih prava i sloboda od strane utjecajnih biznismena i poslovnih ljudi. Naime, broj građana u Republici Srpskoj koji smatraju biznismene i poslovne ljude kršiteljima novinarskih prava i medijskih sloboda gotovo je duplo veći od broja ispitanika u Federaciji (22% u RS-u i 12% u Federaciji). U kontekstu kršenja prava i sloboda odgovori i stavovi ispitanika u Federaciji BiH i Republici Srpskoj razlikuju se i u pogledu na vjerske zajednice,

nevladin sektor, oglašivače i sponzore. Tako stanovnici Federacije vide vjerske zajednice kao kršitelje prava i sloboda, istina na posljednjem mjestu, no ipak postoje, dok ispitanici u Republici Srpskoj ne vide vjerske zajednice uopće u tom svjetlu. Razlika je očigledna i u mišljenju o oglašivačima, sponzorima i akterima iz nevladinog sektora koje u Republici Srpskoj kršiteljima prava smatra jednak broj ispitanika koji vjerske zajednice u Federaciji vidi kao kršitelje.

Koliko kvalitetno novinari rade svoj posao?

Napad na novinare neprihvatljivim smatraju i ispitanici u Republici Srpskoj i Federaciji BiH. No, iako je za očekivati jasnu konstantu po tom pitanju, njihov stav o napadu na novinare se ponešto mijenjao kroz godine. Zanimljivo je primijetiti da je u Republici Srpskoj zabilježen porast broja ispitanika koji u nekim slučajevima smatraju opravdanim napade na novinare (ove godine ih je zabilježeno čak 24,7%). Najviše ispitanika u Republici Srpskoj koji napade na novinare smatraju opravdanim bilo je 2009. (25%) no te je godine bio najveći broj i u Federaciji BiH (19%). U međuvremenu broj onih koji tako misle u Federaciji se smanjio na današnjih 6%.

Velik broj građana iz Federacije BiH i Republike Srpske procjenjuje da je rad značajnog dijela novinara politički motiviran. Naime, percepcija ispitanika da su pojedini novinari politički motivirani zabilježena je 2017. čak kod 80,6% građana koji su sudjelovali u istraživanju na razini države (nešto je

naglašenija ta tvrdnja u Federaciji). A takva se percepcija neznatno mijenjala u posljednjih devet godina. Situacija je gotovo bila identična u Federaciji i Republici Srpskoj, a sukladno tome i na razini cijele BiH. Štoviše, broj ispitanika koji misle da je rad novinara politički motiviran kontinuirano raste kroz protekle tri godine, što i ne čudi s obzirom na stanje u novinarskoj struci, percepciju slobode medija i neovisnog rada novinara u BiH.

Takvu percepciju možemo povezati onda i s prethodnim pitanjem o opravdanosti napada na novinare. Naime, ako postoji dojam da je dio novinara politički jasno opredijeljen i(li) motiviran u svome radu, onda ih se i ne percipira profesionalcima, već produženom rukom političara te se opravdavaju čak i fizički napadi na njih (naročito u Republici Srpskoj), što je svakako zabrinjavajuće. Posebno je zabrinjavajuće što takva percepcija o političkoj motiviranosti kontinuirano raste.

Promjene u stavovima i mišljenjima ispitanih građana tijekom proteklih godina razlikuju se i kad su u pitanju teme koje novinari odabiru za svoje priče i postavljaju ih na dnevni red. Najveći broj ispitanika teme koje bosanskohercegovački novinari obrađuju smatraju donekle dobro odabranima. Gledajući unatrag, broj onih koji su novinarske teme ocijenili dobro odabranima se gotovo prepolovio, uz proporcionalno povećanje broja ispitanika koji teme vide kao loše odabrane.

Rezultati sugeriraju kako je trend odabiranja tema koje građani smatraju dobrima počeo slabjeti 2012. godine i od tada varira

oko približnih vrijednosti, no još je uvijek daleko od rezultata iz 2009. godine. Pritom, stanje i mišljenja o temama koje bosanskohercegovački novinari odabiru znatno, gotovo drastično, se razlikuju između građana Federacije i Republike Srpske.

Broj ispitanika koji smatraju novinarske teme dobro odabranima u Federaciji BiH je sve manji iz godine u godinu. Zamjetan je drastičan pad zadovoljstva u odnosu na stanje zatečeno na samom početku istraživanja kada je rejting bio najveći. Tako je 2009. čak 44% ispitanika u Federaciji BiH odgovorilo da su teme o kojima bosanskohercegovački mediji izvještavaju dobro odabrane, dok je 2017. broj ispitanika koji su zadovoljni temama iznosio tek 12%. Najstabilnije razdoblje u kojem su novinari, prema mišljenju ispitanika dobro odabirali teme bilo je od 2013. do 2016. nakon čega se ponovno bilježi pad. Zlatnu sredinu, prema mišljenju ispitanih građana, konstantno čine donekle dobro odabrane teme.

U Republici Srpskoj najveći dio ispitanika također smatra da su teme o kojima bosanskohercegovački novinari izvještavaju donekle dobro odabrane. Zamjetna je razlika između stavova ispitanika u Federaciji BiH i Republici Srpskoj kada je riječ o novinarskim temama koje su dobro odabrane. Naime, dok je takvih tema iz godine u godinu sve manje prema percepciji ispitanika u Federaciji BiH, u Republici Srpskoj je pak u porastu broj onih koji smatraju teme dobro odabranima. Tako je kroz devet godina postotak zadovoljnih ispitanika u Republici Srpskoj porastao za 6%. Prema mišljenju ispitanika, najbolje

odabrane teme novinari su imali 2011. Tada se o tome složilo 35% ispitanika.

Teme za koje ispitanici u BiH smatraju da bi trebale biti u fokusu novinarske pažnje u skladu su sa osnovnim životnim izazovima i preokupacijama građana i društva. Tako smatraju da bi bosanskohercegovački novinari više pažnje i vremena trebali posvetiti: ekonomskoj situaciji u zemlji (42,6%) i zdravlju (42,8%), potom političke teme (38,6%), korupcija i kriminal (36,4%) i svakodnevni životi građana (35,6%). Socijalne teme, obrazovanje i revijalne teme se nalaze nisko na ljestvici dodatnog interesa građana BiH. Vjerske teme se nalaze na posljednjem mjestu interesa građana i pozornosti novinara, što je interesanto imajući u vidu visoko povjerenje prema vjerskim institucijama. No, za zaključiti je kako građani smatraju da je trenutačna zastupljenost sasvim dovoljna ili da nije nužno medijsko posredovanje takvih tema.

No, rezultati istraživanja se razlikuju kada se odvojeno promatraju odgovori građana Federacije BiH i Republike Srpske. Tada dolazimo do zaključka da ne zanimaju iste teme građane, odnosno novinare u Federaciji i Republici Srpskoj ili da im ne posvećuju dovoljno pažnje. Naime, ispitanici u Federaciji političke teme vide kao one koje bi novinari trebali obrađivati više nego do sada. Nakon politike, ispitanici drže kako se novinari ne bave dovoljno korupcijom i kriminalom te da se nedovoljno medijskog prostora posvećuju temama o obrazovanju i zdravlju. Ekonomske teme koje ispitanici u Republici Srpskoj karakteriziraju kao nedovoljno obrađene u

Federaciji su tek na šestom mjestu, što sugerira kako su građani Federacije donekle zadovoljni količinom vijesti i informacija koju njihovi mediji posvećuju ekonomskim temama. U Republici Srpskoj su sudeći prema odgovorima ispitanika teme koje se tiču zdravlja građana i zdravstvene skrbi općenito nedovoljno prisutne i to odmah nakon tema iz ekonomije. No ispitanici iz Federacije i Republike Srpske se slažu kako su teme revijalnog karaktera i vjerske teme dovoljno obrađivane. Rezultati sugeriraju kako se iznimno važne teme, poput ekonomije, zdravstva i obrazovanja nedovoljno obrađuju dok se medijski prostor puni temama revijalnog i zabavnog karaktera, pa čak i vjerskim temama.

Kako unaprijediti položaj novinarske profesije?

Da bi bosanskohercegovački novinari svoj rad podigli na višu razinu i zadovoljili zahtjeve svoje publike te boljim izvještavanjem ispunili očekivanja, ispitanici smatraju da je potrebno prvenstveno osigurati bolju primjenu Zakona o zaštiti prava novinara te unaprijediti sustav njihovog obrazovanja. Da je bolja provedba zakona prioritet i preduvjet boljeg novinarskog rada i plodonosnijeg izvještavanja slažu se ispitanici i u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj. Ispitanici u Federaciji smatraju da je novinarima potrebno pružiti bolji materijalni i finansijski položaj za rad kojim bi uz odgovarajuću pravnu zaštitu mogli u potpunosti ostvariti svoje potencijale. Uz adekvatno obrazovanje, pravnu zaštitu i odgovarajuće finansijske uvjete, ispitanici smatraju kako bi i kriteriji za

ulazak u novinarsku profesiju trebali biti profesionalniji. Da novinari imaju odgovarajuće uvjete za rad smatraju i u Federaciji i u Republici Srpskoj, iako je u Republici Srpskoj broj ispitanika koji tako misle nešto manji.

Kako se bosanskohercegovački građani najčešće informiraju?

Televizija suvereno zauzima prvo mjesto kad je riječ o medijima kojim se građani najkvalitetnije informiraju. Televiziju kao primarni izvor kvalitetnih informacija navodi oko 60% ispitanika i u Federaciji BiH, i u Republici Srpskoj. Razvojem tehnologije i povećanjem dostupnosti računala i ostalih platformi te bežične internetske povezanosti primjećuje se i rast broja ispitanika koji drže kako se najkvalitetnije informiraju putem interneta. Ispitanika koji se informiraju na internetu u Federaciji BiH je 31% dok je u Republici Srpskoj taj broj niži i iznosi 24%. Nakon televizije i interneta ispitanici navode dnevne novine (9,4% u Federaciji i 4% u Republici Srpskoj) te radio (8,9% u Republici Srpskoj i 2% u Federaciji) kao izvor najkvalitetnijih informacija. Kao što je vidljivo, zamjetna je razlika među ispitanicima u Federaciji i Republici Srpskoj u pogledu odnosa prema radiju i dnevnim novinama. U Republici Srpskoj veći broj ispitanika navodi radio kao kvalitetniji izvor, dok u Federaciji BiH navode kako se najbolje informiraju zahvaljujući dnevnim novinama. Govoreći o kvalitetnom informiranju ispitanici ne vide tjednike i magazine kao jedan od izvora kojem pribjegavaju u potrazi za vijestima ili

korisnim informacijama, stoga i zauzima posljednje mjesto na listi medija.

Kako je razvoj Interneta utjecao na konzumaciju medija?

Informatizacija društva i poslovanja nije zaobišla ni medije, a ni njihove korisnike pa se tako svi ispitanici slažu da internet predstavlja važan medij za građane i sveukupnu javnost. Najviše je onih koji internet smatraju srednje važnim medijem (oko 42% na razini države). Iako uviđaju njegovu važnost većina ga očito ne smatra ključnim medijem u posredovanju važnih vijesti. Manji je broj, ali iznimno značajan (30,4% u Federaciji te 25,5% u Republici Srpskoj) onih koji njegovu važnost smatraju iznimnom, no riječ je uglavnom o mlađim ispitanicima. Nepovjerenje spram interneta koje je prisutno u svijesti građana BiH, posebice starije populacije, ne čudi zbog duge tradicije i presudne uloge televizije kao primarnog sredstva informiranja zainteresirane populacije uz tradicionalno prisutne tiskane medije – s jedne strane, a s druge što uporaba interneta iziskuje temeljnu informatičku pismenost.

Da se posljednjih godina povećala količina medijskih sadržaja u javnosti, kao i sam broj medija djelomično se slaže većina ispitanika i u Federaciji BiH, i u Republici Srpskoj. Potpuno se s time slaže oko 30% ispitanika na razini cijele države. Slažu se također i da je multiplikacija medija i njihovog sadržaja povećala broj različitih gledišta na političke i društvene prilike

u BiH. Povećanje broja medija i medijskog sadržaja, prema mišljenju ispitanika, unaprijedilo je kvalitetu informiranja. Internet kao platforma koja omogućuje otvoren i nesmetan dijalog zauzima sve važnije mjesto u komunikaciji i izražavanju različitih mišljenja o raznolikim temama. U skladu s tim svjetskim trendom i u BiH raste broj ispitanika koji se u potpunosti slažu sa konstatacijom kako je Internet demokratizirao komunikaciju i pluralizam mišljenja u odnosu na prethodne godine. S time se djelomično ili potpuno slaže čak 47% ispitanika. Građana koji dijele to mišljenje više je iz godine u godinu, a njihovo slaganje s time prelazi iz djelomičnog u potpuno. Zanimljivo je primijetiti kako upravo u Republici Srpskoj bilježimo najveći broj onih ispitanika koji se u potpunosti slažu sa tom konstatacijom (36%, dok ih je u Federaciji 34%), ali jednako tako je i najveći broj onih koji se uopće ne slažu (5%), gledajući rezultate na razini BiH.

U stanju inflacije informacija i sadržaja koji se generiraju iz sata u sat, brojni sadržaji predstavljaju izazov za primatelje u pogledu filtriranja samog sadržaja i nemogućnosti ocjene kredibiliteta, istinosti, objektivnosti i važnosti percipiranih informacija. Govoreći o utjecaju broja internetskih portala i sadržaja koji se objavljuje na njima, većina ispitanika se djelomično slaže sa tvrdnjom da unatoč povećanju broj portala i javno dostupnih medijskih sadržaja, ne osjećaju se kvalitetnije informiranima zbog previše sličnog sadržaja. Pri tome bilježimo blagi porast broja onih koji se u potpunosti slažu sa tvrdnjom da više portala i sadržaja ne znači nužno i kvalitetnije informiranje. Trend inklinacije mišljenja kako više ne znači

nužno i bolje, prisutan je i kod ispitanika iz Federacije BiH i onih iz Republike Srpske. Potrebno je spomenuti kako postoji i određeni broj onih ispitanika koji smatraju da povećanje broja portala i obujma sadržaja na njima ne utječu na njihov osjećaj informiranosti. Takvih je ispitanika najviše u Republici Srpskoj (oni koji su se izjasnili da se potpuno ili djelomičnu slažu). Na razini države je čak 56%.

U kojoj mjeri su mediji ispolitizirani?

Tenzije među entitetima, odnosno institucijama i političarima u BiH su svakodnevno prisutne, bez obzira jesu li potpirivane od strane političkih moćnika ili su rezultat prilika na tijesnom prostoru BiH. Ne ulazeći u geopolitičke prilike osvrćući se samo na ulogu bosanskohercegovačkih medija ispitanici zaključuju i djelomično se slažu kako i bosanskohercegovački mediji pridonose jačanju tenzija na nacionalnom, političkom i vjerskom planu te među entitetima u BiH. U broju onih koji se djelomično slažu prednjače ispitanici iz Federacije BiH, njih 53%, dok je onih iz Republike Srpske 46%. Broj onih koji se potpuno ili djelomično s time slažu iznosi 41% u Republici Srpskoj te 34% u Federaciji. Usporedbe radi, prošle 2016. u Federaciji ih je bilo 38%, a u RS-u oko 37%. Dakle, u odnosu na 2016. broj ispitanika koji tako misle se povećao u Republici Srpskoj, dok se u Federaciji smanjio.

Zbog percepcije o tijesnoj spregi politike i novinarstva, koja vlada u nestabilnim uvjetima političke situacije u BiH,

ispitanicima se nije bilo teško odlučiti vide li rad novinara politički motiviranim. Većina njih se djelomično ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da je rad novinara često politički motiviran zbog čega gube objektivnost. Broj onih ispitanika koji se uopće ne slažu s tom tvrdnjom je zanemariv u odnosu na one koji se djelomično ili u potpunosti slažu. Sagledavanje motivacijskih čimbenika rada novinara ponovno je u ovom istraživanju doveo stavove ispitanika Federacije BiH i Republike Srpske na paritetnu razinu. Naime, broj ispitanika koji se djelomično ili u potpunosti slažu s ovom tvrdnjom je i u Federaciji i u Republici Srpskoj gotovo identičan i kreće se oko 40%.

Da su javni mediji izloženi pritiscima i političkom utjecaju smatra najveći broj građana BiH (67% na razini države). Najviše je onih koji su politički utjecaj ocijenili prilično prisutnim (u potpunosti se slaže čak 54,6% ispitanika u Federaciji te 39,5 u Republici Srpskoj). Ovakav stav ne iznenađuje s obzirom da su ispitanici upravo političare i političke stranke okarakterizirali kao subjekte koji imaju najveći utjecaj na rad medija u BiH. Politički utjecaj na javne medije perceptivno je izraženiji u Federaciji BiH, ako je suditi prema stavovima ispitanika. Naime, zamjetno je veći broj onih koji se u potpunosti slažu sa tom tvrdnjom u Federaciji BiH. Ispitanika koji se djelomično slažu da politika utječe na medije ima najviše u Republici Srpskoj.

Između etičkih načela i negativnih vijesti

U medijima je prisutan trend, ne samo u BiH već i u ostalim zemljama u regiji, ali i svijeta da su negativne vijesti sve prisutnije na naslovnicaama dnevnih tiskanih medija i u prvim priložima televizijskih vijesti. Stoga ne čudi stav ispitanih građana BiH koji u velikom broju smatraju da je u medijima previše negativnih informacija i pesimizma. Najveći broj onih koji se u potpunosti slažu sa tom konstatacijom zabilježen je u Federaciji BiH - čak 44,3% (u RS-u ih je 37,5%), dok je onih koji se djelomično slažu najviše u Republici Srpskoj. Najmanje je onih koji se uopće ne slažu s tvrdnjom da u medijima prevladavaju negativne informacije i pesimizam.

Pridržavanje etičkih načela preduvjet je uspješnog i prosperitetnog poslovanja u svim granama ljudskih djelatnosti. Novinarstvo je jedna od humanističkih djelatnosti u čijim bi temeljnim postavkama trebalo biti etično poslovanje odnosno etično izvještavanje, koje poštuje prava i slobode ljudi kao i temeljne postavke zaštite privatnosti, naročito djece i ranjivih skupina. Kada su etička načela novinara i novinarske struke u pitanju, većina ispitanika se djelomično slaže da bi se bosanskohercegovački novinari trebali više pridržavati postulata etičnosti u svom radu. Broj onih koji se u potpunosti slažu da bi se novinari trebali više pridržavati etičkih načela najveći je u Republici Srpskoj (35%) i znatno veći od broja ispitanika koji se u potpunosti slažu u Federaciji BiH (23%). No u Republici Srpskoj je u isto vrijeme i najveći broj ispitanika koji ne smatraju da se novinari ne pridržavaju svojih etičkih načela

(14,5% se uopće ili djelomično ne slaže da novinari krše etička načela).

Treba li ukinuti RTV pristojbu?

Potpuno ukidanje RTV pristojbe i financiranje javnih servisa iz proračuna država i entiteta većina ispitanika vide kao glavni način financijskog opstanka javnih servisa u BiH (oko 78% na razini države, bez velikih odstupanja u entitetima). Za tu vrstu spašavanja javnih servisa svake godine se odlučuje sve veći broj građana. Manji je broj onih koji učinkovitiji sustav naplate RTV pristojbe putem telekom operatera smatraju prikladnim sredstvom za financiranje javnih servisa). Najmanji je broj onih koji direktnu naplatu pristojbe od samih građana i njihovih službi te povećanje pristojbe vide kao najbolju opciju koja bi omogućila financijski opstanak javnih servisa u BiH. Stav ispitanika o opcijama za financijski opstanak javnih servisa u BiH jedinstven je i u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj.

Je li vrijeme za još jedan javni servis ili program?

U ovom istraživanju posljednjih godina smo testirali i odnos građana prema inicijativi o uvođenju RTV programa na hrvatskom jeziku. Većina ispitanika u Federaciji BiH i Republici Srpskoj zaključke Hrvatskog narodnog vijeća u BiH u vezi sa uvođenjem javnog servisa na hrvatskom jeziku smatra političkim zahtjevom HDZ-a. Najviše ispitanika sa takvim stavom je u Republici Srpskoj. Mišljenja su kako HDZ želi imati

javni servis pod svojom kontrolom. U porastu je broj onih ispitanika koji tvrde kako je to finansijski neostvariv i nemoguć projekt. Da je zahtjev Hrvatskog narodnog vijeća u BiH za uvođenjem javnog servisa na hrvatskom jeziku opravdan smatra svaki četvrti stanovnik Federacije BiH, budući da Hrvati i hrvatski jezik nisu ravnopravno zastupljeni u programima postojećih javnih servisa. Najmanji je dio onih ispitanika koji smatraju kako je to politički zahtjev o kojem treba pokrenuti javnu raspravu. Najveći dio ispitanika ovaj zahtjev smatra političkim zahtjevom HDZ-a, stranke koja želi imati javni servis pod svojim kontrolom.

Većina ispitanika pitanje kvalitetnijeg informiranja Hrvata vidi kroz potpunu provedbu postojećeg Zakona o javnom servisu na nivou BiH koji decidirano nalaže ravnopravnu zastupljenost tri konstitutivna naroda i tri jezika u programskim sadržajima. Najviše ispitanika koji dijele to mišljenje je iz Federacije BiH (66%), a nešto manji je broj ispitanika iz Republike Srpske (52,4%). Kao drugi način rješavanja pitanja kvalitetnijeg informiranja Hrvata u BiH na hrvatskom jeziku i veću zastupljenost interesa Hrvata u sadržajima javnih servisa ispitanici vide otvaranje kanala na hrvatskom jeziku u okviru jednog od postojećih javnih servisa koji postoje u BiH (21% u Federaciji i 20% ispitanika u Republici Srpskoj). Nešto je manji broj onih koji smatraju kako bi formiranje posebnog javnog servisa na hrvatskom jeziku bilo pravo rješenje za probleme informiranja Hrvata u BiH (16% u Republici Srpskoj i 10% u Federaciji). Najmanji je broj ispitanika kojeg u jednakoj mjeri čine oni iz Federacije i Republike Srpske, koji drže kako bi se

kvalitetnije informiranje Hrvata osiguralo izmjenama Zakona o javnim servisima na način da se formiraju tri produkcijska centra u Mostaru, Sarajevu i Banja Luci, koji bi bili sastavni dijelovi jednog javnog servisa i koji bi producirali programske sadržaje za informativne i druge emisije (10,3% ispitanika u Federaciji i 11,6% u Republici Srpskoj).

Priredio

prof. dr. sc. Božo Skoko

Literatura

- Alaburić, Vesna (2003). Sloboda misli, mišljenja, izražavanja i informiranja, *Hrvatska pravna revija*, br. 6/2003.
- Black, Jay i Bryant, Jennings: *Introduction to Mass Communication*, Dubuque, WCB.
- Galkowsky, Jerzy W (1998). Uvod, u: Wojtyła, K.: *Temelji etike*, Split, Verbum.
- Hiebert, Ray Eldon; Ungurait, Donald F.; Bohn, Thomas W.: *Mass Media VI: An Introduction to Modern Communication*, New York, Longman.
- Jantol, Tomo (2004). *Politička javnost*, Zagreb, Birotisak.
- Malović, Stjepan (2005). *Osnove novinarstva*, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Malović, Stjepan (2004). Ima li granice slobodi medija?, u: *Politička misao*, Vol. 41, br. 1/2004.

- Vilović, Gordana (2004). *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1999.-2000.*, Zagreb, Politička misao.
- Vilović, Gordana (2006). Medijska etika: preduvjet kvalitetnijem hrvatskom novinarstvu, u: *Utjecaj globalizacije na novinarstvo*, Zagreb, ICEJ.

I

LJUDSKA PRAVA I SLOBODA IZRAŽAVANJA

Ljudska prava su neotuđiva osnovna prava koja pripadaju svim ljudskim bićima, a dobijaju se samim činom postojanja i nikada ne bi smjela biti nikome oduzeta. Ljudska prava posjeduju svi ljudi bez obzira na rasu, naciju, vjeru, pol, seksualnu orijentaciju, politička ubjeđenja i druga stvarna ili pretpostavljena lična svojstva.³

Njihova suština je uvijek ista: zaštita osnovnih civilizacijskih, pravnih, filozofskih i političkih vrijednosti kroz ideju da se sva ljudska bića rađaju „slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima“, obdarena razumom i sviješću da „trebaju jedna sa drugima postupati u duhu bratstva“.⁴

Jedno od osnovnih ljudskih prava je i **pravo na slobodu izražavanja**, odnosno **pravo na slobodu govora**, kako se često u svakodnevnim razgovorima upotrebljava. U ovom tekstu će se govoriti bez sinonima o terminu „sloboda izražavanja“, kao pravnom terminu koji se koristi u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Pravo na slobodu izražavanja je pravo na posjedovanje i izražavanja vlastitih stajališta i razmišljanja, bez cenzure i

³ Dejan Lučka, *Kako zaštititi svoja ljudska prava*, [Banjalučki centar za ljudska prava – Friedrich Ebert Stiftung, Banjaluka: 2016], str. 8-9.

⁴ *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*, [Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Rez. A/RES/217, Pariz: 10. 12.1948], čl. 1.

straha da će zbog toga nastupiti kazna. U zemljama u kojima ne postoji sloboda izražavanja, u autokratskim, totalitarnim i religijskim sistemima, ljudi se boje reći ono što misle. U takvom okruženju pojedinci nisu slobodni, jer su okovani konstantnim strahom za svoj život. U takvim državama, građani su napadani i linčovani od strane države ili drugih građana, zbog svog mišljenja. U Hitlerovoj Njemačkoj, Musolinijevoj Italiji, Staljinovom SSSR-u nije postojala sloboda izražavanja. Slobodoumni pojedinci su stavljeni na liste za odstrel, a svaki građanin je imao pravo da ih likvidira, jer je država *stajala sa strane*. Često, ona je podržavala nasilje, a nerijetko je bila glavni inicijator i egzekutor proskriptivnih napada na integritet pojedinaca.⁵

U socijalističkoj Jugoslaviji (u daljem tekstu: SFRJ) slobodno izražavanje je zakonski i praksom bilo veoma ograničeno, ukoliko nije bilo u skladu sa kanonima državnog puta. Posebno se tu ističe famozni član 133. Krivičnog zakona SFRJ⁶, zbog kojeg su mnogi završili iza rešetaka samo zato što se nisu slagali s mišljenjem Komunističke Partije Jugoslavije. Raspadom SFRJ, a nakon rata na njenom području, u novoosnovanim državama se pravno i faktički počela usvajati misao o postojanju univerzalnih ljudskih prava svih građana i slobodi izražavanja kao jednom od tih prava.

⁵ **Podrška Lejli Čolak**, [Banjalučki centar za ljudska prava, Saopštenje za javnost: 28.08.2016], dostupno na: <http://www.blchr.org/podraska-lejli-colak/>, (pristupljeno 27.02.2017. godine u 19:42).

⁶ **Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije**, [Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije broj 44/76], čl. 133.

Iako su se u pravni korpus u svim novonastalim državama ugradile odrednice kao što su „ljudska prava“ i „sloboda izražavanja“, određeni državni organi u ovim zemljama u praksi još uvijek ne shvataju najbolje njihovo značenje. Nažalost, ljudska prava u dosta slučajeva ostaju samo *idealistička apstrakcija* za vlast u određenoj zemlji, za koja se paušalno daju ocjene da su „nedostižna“, da „ne postoje“ ili da „štete državnim interesima“.

Međutim, ljudska prava su veoma živa, veoma stvarna i veoma utemeljena u praksi, što dokazuje i mnoštvo slučajeva koje je rješavao Evropski sud za ljudska prava u Strazburu, a koji su uticali na drugačije (bolje) ponašanje određene države u sličnim situacijama u budućnosti.

II

BIH I MEĐUNARODNI PROPISI

Bosna i Hercegovina (u daljem tekstu: BiH), kao jedna od država nastalih cijepanjem Jugoslavije, posjeduje formalno propisano demokratsko uređenje⁷ u kome je pravo na slobodu izražavanja zaštićeno mnogim pravnim dokumentima. Tako je ovo pravo zaštićeno u ustavima BiH⁸ i entiteta⁹, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima¹⁰ (koja je i *inspiracija-nadahnuće* za Ustav BiH¹¹) i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima¹².

Možda i najznačajnija zaštita ovog prava je zaštita dana **Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda** (Evropskom konvencijom o ljudskim pravima; u daljem tekstu: EKLJP ili Konvencija), u čijoj primjeni i zaštiti su decenijama

⁷ **Ustav Bosne i Hercegovine – Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini**, [pregovori započeti u Dejtonu 21. novembra 1995, a sporazum potpisan u Parizu 14. decembra 1995], čl. 1/2.

⁸ *Ibid.*, čl. II/3/h.

⁹ **Ustav Republike Srpske**, [Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (danas Narodna skupština Republike Srpske), Sarajevo: 28.02.1992, Službeni glasnik Republike Srpske br. 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 31/02, 31/03, 98/03 i 115/05], čl. 25-26; **Ustav Federacije Bosne i Hercegovine**, [Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo: 30.03.1994, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08], II/A/2/l.

¹⁰ **Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima**, *op.cit.*, čl. 19.

¹¹ **Ustav Bosne i Hercegovine**, *op.cit.*, Preambula

¹² **Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima**, [Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Rez. A/RES/21/2200, Pariz: 16.12.1966], čl. 19.

stvarani standardi za poštovanje ljudskih prava u evropskim državama.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda je međunarodni sporazum u kome su sadržane odredbe o ljudskim pravima i osnovnim slobodama koje građani posjeduju, kao i odredbe o organizaciji Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP ili Sud – sa velikim početnim slovom „S“), uslovi koji se trebaju ispuniti i procedura za postupanje pred njim.

Ustavom Bosne i Hercegovine propisano je da se EKLJP direktno i prioritavno primjenjuje u BiH.¹³ Direktno i prioritavno primjenjivanje znači da se EKLJP primjenjuje po samom Ustavu BiH te ima primat nad svim ostalim domaćim zakonima, kada su u pitanju ljudska prava. Zakoni, takođe, trebaju biti usklađeni sa njom. Isto tako, za primjenu EKLJP nije potrebno da se donesu posebni zakoni, jer se ona primjenjuje po samom Ustavu, a pojedinac se pri zaštiti svojih prava može direktno pozivati na nju.

Konvencija je ratifikovana 12. avgusta 2002. godine, čime je BiH ušla u evropski sistem zaštite ljudskih prava, a njeni građani su dobili mogućnost da se obrate predstavkom aplikanta Evropskom sudu za ljudska prava.¹⁴

¹³ *Ustav Bosne i Hercegovine, op.cit.*, čl. II/2.

¹⁴ Elma Arifagić-Veledar i AIRE centar, „Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu“, *Pravna hronika*, [Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine i AIRE centar: 2015], str. 14.

Dakle, Republika Srpska (u daljem tekstu: RS), Federacija Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: FBiH), kantoni, opštine, Brčko Distrikt, kao i država Bosna i Hercegovina **dužni su da poštuju odredbe iz EKLJP prije svih zakona u državi**, kada su u pitanju ljudska prava, jer je EKLJP postala dio unutrašnjeg pravnog sistema, što znači da je obavezujuća za sve domaće sudove i ostale državne organe. Ovo je naročito bitno u slučaju kontradiktornosti i nesaglasnosti¹⁵ Konvencije i domaćih zakona.

U postupcima pred entitetskim / državnim organima građani se mogu direktno pozivati na EKLJP i na sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava. Presude Evropskog suda za ljudska prava su u stvari tumači teksta EKLJP, pomoću kojih se ona razrađuje i objašnjava.

Sve presude ESLJP su obavezujući precedenti „koji imaju status obavezujućih pravnih normi“¹⁶, ali one su takođe i put prema kome se Konvencija posmatra kao **živi instrument koji se mora tumačiti u svjetlu današnjih uslova**¹⁷.

To znači da iako je *de iure* BiH zemlja u kojoj se primjenjuje kontinentalno pravo¹⁸, ona je *de facto* država sa mješovitim

¹⁵ Vidjeti dio u tekstu pod naslovima: Država protiv slobode izražavanja → I Dozvoljenost miješanja.

¹⁶ Monica Macovei, *Freedom of expression - A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, [Directorate General of Human Rights – Council of Europe: 2004²], str. 5.

¹⁷ *Loizidou v. Turkey*, [DO 23.03.1995, PA br. 15318/89], § 71.

¹⁸ Pravo koje je zasnovano na institutima rimskog prava. Glavna oznaka mu je da svoj izvor ima u pisanim zakonima i kodifikacijama, a ne u sudskoj praksi i presedanima. Karakteristično je za kontinentalnu Evropu.

sistemom kontinentalnog i anglosaksonskog prava¹⁹ u oblasti prava ljudskih prava, u kojoj se sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava daje jednaka vrijednost kao i drugim zakonima koje donose zakonodonosioci²⁰.

U praksi se ipak, nažalost, dešava da državni organi ne primjenjuju EKLJP na pravi način, vodeći se isključivo domaćim zakonodonosilaštvom, starim nazorima iz vremena shvatanja prava u SFRJ ili neznanjem. Upravo zato, mnogi slučajevi i završavaju pred Ustavnim sudom BiH (u daljem tekstu: US), a kasnije i pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Do sada je u vezi sa BiH i kršenjem nekog od prava iz Konvencije od strane BiH putem ESLJP-a otišlo 8 012 predstavnici aplikantata²¹. U odnosu na BiH Sud je donio 45 presuda, od kojih je u njih 39 našao povredu nekog od članova EKLJP. U samim presudama prevashodno dominiraju povrede prava na pošteno

¹⁹ Pravo koje je zasnovano na presudama/odlukama određenih organa. Te odluke predstavljaju presedan/precedent za odluke u sličnim/istim slučajevima u budućnosti. Svoje korijene ima u varvarskim pravnim sistemima srednjeg vijeka. Karakteristično je za SAD i UK.

²⁰ U cijelom tekstu se, prema privatnom stavu autora, umjesto odomaćenog termina „zakonodavac“ za tijela koja donose zakone, koristi termin „zakonodonosilac“. Termin „zakonodavac“ označava samovolju, dok termin „zakonodonosilac“ označava parlamentarnu predstavničku demokratiju. Ovo zbog toga što skupštine ne poklanjaju (ne daju) zakone građanima [zakon + davati → davac = zakonodavac], odnosno subjektima u pravu, nego ih samo donose na demokratski način (glasanjem), predstavljajući građane koji su izabrali sastav određenog parlamenta [zakon + donositi → donosilac = zakonodonosilac]. Današnje vrijeme mora da bude vrijeme pravne jednakosti, dogovaranja, konsenzusa i debate, a ne samovolje i davanja/poklanjanja stvari od strane određenih institucija, vladara ili grupa.

²¹ Zaključno sa 2016. godinom.

suđenje²² i povrede prava na imovinu²³ koje organi BiH čine prema svojim građanima.²⁴ Velika većina od 8 012 predstavki je odbačena, zbog određenih pravnih nedostataka.

Rekorder po broju donesenih presuda od strane ESLJP-a je Republika Turska (u daljem tekstu: RT) sa 3 270 presuda u kojima se radilo o (ne)kršenju nekog od prava koja su data u EKLJP, koja (ni)je kršila RT. Najmanje presuda je donijeto u odnosu na Kneževinu Monako, samo dvije.

Kada su u pitanju bivše države SFRJ situacija je slijedeća: u odnosu na Republiku Srbiju su donešene 153 presude, u odnosu na Republiku Hrvatsku donijeto je 349 presuda, u odnosu na Republiku Sloveniju donijeta je 341 presuda, u odnosu na Crnu Goru donijete su 24 presude i u odnosu na Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju ESLJP je donio 133 presude.²⁵

²² *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, [Savjet Evrope: 1950], čl. 6.

²³ *Ibid.*, čl. 1, Prot. 1.

²⁴ *Overview - Statistics ECHR 1959 to 2016*, [Public Relations Unit of European Court of Human Rights: 2017]

²⁵ *Ibid.*

III

BIH I EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Prije nego što objasnimo koji su to evropski standardi kada je u pitanju pravo na slobodno izražavanje novinara i medijskih kuća, a koje je BiH dužna da poštuje, obradićemo određene odluke Suda koje se tiču Bosne i Hercegovine.

Kada je u pitanju praksa ESLJP-a u odnosu na BiH, koja se odnosi na slobodu izražavanja, do danas²⁶, ESLJP nije ustanovio niti jednu povredu slobode izražavanja koju je učinila BiH. To, međutim, ne znači da povredâ slobode izražavanja nije bilo. Razlozi za to što nisu utvrđene povrede su mnogostruki: nevođenje postupka od strane lica kojima je povrijeđeno pravo, protek rokova za podnošenje predstavki aplikanata, nedostatak informisanosti o mogućnostima pokretanja postupka pred ESLJP, gubljenje vjere u pravosudni sistem od strane onih koji bi trebalo da pokrenu postupak, odbacivanje predstavki aplikanata zbog određenih proceduralnih nedostataka...

Ukoliko pogledamo sudsku praksu koja se tiče slobode izražavanja u odnosu na BiH, ESLJP je donio dvije veoma zanimljive odluke. Jedna je odluka u slučaju *Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, a druga je odluka u slučaju *Simić protiv Bosne i Hercegovine*.

²⁶ April 2017. godine.

U prvom slučaju radilo se o predstavnici aplikanata koju su podnijele četiri nevladine organizacije iz Brčko Distrikta (u daljem tekstu: BD): Medžlis Islamske zajednice Brčko, Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, „Merhamet“ Humanitarno udruženje građana Bošnjaka BD i Vijeće Kongresa Bošnjačkih intelektualaca BD. Sam predmet se odnosi na suđenje u postupku za klevetu koje je pred domaćim organima pokrenula M.S. koja je bila urednica zabavnog programa javne radio-stanice. Naime, u maju 2003. godine četiri navedene nevladine organizacije su poslale dopis Međunarodnom supervizoru za BD, predsjedniku Skupštine BD i gradonačelniku BD u vezi sa imenovanjem direktora javne radio stanice BD. U pismu su se posebno osvrnuli na proces izbora direktora, te na kandidaturu M.S. za tu poziciju, iznoseći određene tvrdnje u vezi sa njom, osporavajući joj „stručne i etičke kvalitete potrebne za uspješno vršenje ove dužnosti“. Nedugo nakon toga dopis je objavljen u tri dnevna lista. Nakon pokretanja parničnog postupka od strane M.S. domaći sud je zaključio da je došlo do klevete, a nevladine organizacije su se, nakon odluke Ustavnog suda BiH obratile ESLJP-u, žaleći se da je povrijeđeno njihovo pravo na slobodu izražavanja kao rezultat sudskih odluka donesenih u postupku koji je protiv njih pokrenut zbog klevete.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je zaista došlo do miješanja države u slobodu izražavanja, ali je konstatovao i da nekada može biti potrebno zaštititi državne službenike od agresivnih, uvredljivih i klevetničkih napada koji su usmjereni na to da službenike ometaju u vršenju njihove dužnosti i „da

naruše povjerenje javnosti u njih i funkciju koju obavljaju“. Takođe, ESLJP je istakao da postoji razlika između vrijednosnih sudova i činjeničnih tvrdnji i da čak i vrijednosni sud koji nije potkrijepljen činjenicama može biti pretjeran. Strazburški Sud je dalje konstatovao da su domaći sudovi pravilno zaključili da su podnosioci predstavke trebali da provjere tačnost informacija koje su iznijeli i da su postupili veoma nemarno kada to nisu uradili, samo prenoseći informacije do kojih su došli (bez provjere njihove istinitosti). Konačna odluka ESLJP-a je glasila **da BiH nije prekršila pravo na slobodu izražavanja** podnosioca predstavke aplikanta.²⁷

Kada je riječ o slučaju *Simić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavku aplikanta je podnio poznati banjalučki advokat Krstan Simić. Gospodin Simić je bio sudija Ustavnog suda BiH, a prije toga je bio potpredsjednik političke stranke Savez nezavisnih socijaldemokrata (u daljem tekstu: SNSD). Nevladina organizacija Forum Roditelja Republike Srpske, informisala je 2009. godine US BiH o pismu (i poslala njegove tri stranice) koje je g. Simić napisao i poslao g. Miloradu Dodiku, predsjedniku SNSD-a i tadašnjem predsjedniku Vlade RS. U pismu je g. Simić pisao o radu US-a i komentarisao je rad jednog zaposlenog u Vladi RS. Određeni mediji su kasnije objavili sadržaj pisma. US je zatražio od g. Simića da dostavi svoje izjašnjenje povodom spornog pisma. Tokom 2009. i 2010. godine u nedjeljniku *Slobodnoj Bosni*, objavljeni su intervjui sa

²⁷ *Medžlis Islamske zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina*, [DO 13.10.2015, PA br. 17224/11]

g. Simićem u kojima je on kritikovao US BiH i navodni kriminal i korupciju u US BiH, govoreći kako će iznijeti sve relevantne dokaze za upliv politike u US i kriminalne i koruptivne radnje u okviru njega. U januaru 2010. godine g. Simić je održao konferenciju za štampu u Banjaluci na kojoj je komentarisao sporno pismo, govorio o određenim predmetnima i iznosio primjedbe u pogledu nepristranosti US-a. Nakon toga US je utvrdio da je g. Simić svjesno narušio ugled Ustavnog suda, kao i ugled sudije, te je odlučio da ga razriješi dužnosti. Gospodin Simić je podnio predstavku aplikanta ESLJP-u, između ostalog tvrdeći da mu je razrješenjem prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

U ispitivanju ovog predmeta ESLJP je kontaktovao da su državni zaposlenici dužni biti lojalni, suzdržani i diskretni u odnosu na poslodavca, te da zato otkrivanje informacija od strane državnih službenika koje su dobili tokom obavljanja svog posla, čak i kada je riječ o pitanjima od javnog interesa, treba razmatrati u svjetlu njihove dužnosti da postupaju s lojalnošću i diskrecijom. Pravosuđe predstavlja temeljnu vrijednost u državi i mora da uživa povjerenje javnosti da bi bilo uspješno u vršenju svoje dužnosti, a javni službenici koji služe u pravosuđu su dužni pokazati suzdržanost u ostvarivanju svoje slobode izražavanja u svim slučajevima kada autoritet i nepristranost pravosuđa mogu biti dovedeni u pitanje. Sud je zaključio da su razlozi razrješenja g. Simića bili sporno pismo, čiji je sadržaj proizveo sumnju u pogledu njegove nepristranosti i nezavisnosti i njegovo ponašanje koje je nespojivo sa ulogom sudije. Konstatovano je da su njegovi postupci ozbiljno ugrozili

autoritet US-a i povjerenje javnosti u pravosuđe u cjelini. Zato je u svojoj odluci ESLJP našao da **nema povrede člana 10. EKLJP**, odlučivši da je predstavka aplikanta nedopuštena.²⁸

ŠTA KAŽE KONVENCIJA?

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtjevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.“²⁹

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, član 10.

Kada pričamo o evropskim standardima u oblasti prava novinara i medijskih kuća u BiH tu prvenstveno mislimo na standarde koji su propisani članom 10. EKLJP i razrađeni praksom Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima koji su

²⁸ *Šimić v. Bosnia and Herzegovina*, [DO 15.11.2016, PA br. 75255/10]

²⁹ *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, *op. cit.*, čl. 10.

se ticali povrede prava na slobodno izražavanje ljudi koji dobijaju, objavljuju, prenose i otkrivaju informacije.

Ovaj član je jedan od članova u sklopu *originalne* Konvencije (bez protokola) i u vezi sa njim je razvijena velika i široka praksa Suda. Do sada je ESLJP donio 656 presuda³⁰ koje se tiču slobode izražavanja onako kako je ona definisana u Konvenciji.

Sloboda izražavanja jedan je od kamena temeljaca modernog demokratskog društva i preduslov je za njegov napredak, kao i za lično ispunjenje svakog pojedinca.³¹ Ona je specifično pravo definisano u EKLJP i u sebi sadrži:

1. pravo da se posjeduje sopstveno mišljenje,
2. pravo da se sopstveno mišljenje ili ideja izraze javno, kao i
3. pravo da se određena informacija primi bez zabrana, ograničenja ili kazni³².

Prvenstveni cilj člana 10. je „da osigura zaštitu od proizvoljnog miješanja javnih vlasti u pravo neke osobe na slobodu izražavanja“³³. Pored toga, član 10. može od javnih vlasti iziskivati da preduzimaju određene „mjere radi zaštite slobode izražavanja od miješanja drugih privatnih pojedinaca“³⁴. Ovo

³⁰ *Overview – Statistics ECHR 1959 to 2016, op. cit.*

³¹ *Lingens v. Austria*, [DO 08.07.1986, PA br. 9815/82], § 41.

³² “Definition of freedom of expression”, *Oxford Dictionaries*, dostupno na: https://en.oxforddictionaries.com/definition/freedom_of_expression, (pristupljeno 28.02.2017. godine u 16:43)

³³ Nuala Mole, James Reynolds, *Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava – Sloboda izražavanja i pravo na privatnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima*, [AIRE centar: 2013], str. 11.

³⁴ *Ibid.*, str. 11.

pravo nije apsolutno pravo i prema drugom stavu člana 10. ono može biti ograničeno³⁵, jer je sloboda izražavanja prema Konvenciji izražena dvojako:

1. kao pravo na slobodu izražavanja i
2. kao pravo koje se *može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama.*

Sloboda izražavanja se primjenjuje ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje su poželjne ili se uzimaju kao neuvredljive već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju.³⁶

Pravo na slobodu izražavanja u sebi sadrži **slobodu na posjedovanje mišljenja**, na koju se restrikcije iz stava 2. člana 10. EKLJP ne primjenjuju, jer se sva ograničenja ovog prava mogu smatrati kao kontrâ postulatima modernog demokratskog društva.

Takođe, sloboda izražavanja u sebi sadrži i **slobodu na saopštavanje i primanje informacija i ideja**. Ove slobode su nužna pretpostavka za vladavinu demokratije, slobodne izbore i poštovanje ostalih ljudskih prava, pogotovo ukoliko se realizuju radi javnog interesa.³⁷

³⁵ Za više o dozvoljenim i nedozvoljenim ograničenjima vidjeti dio u tekstu pod naslovom: Država protiv slobode izražavanja.

³⁶ *Handyside v. The United Kingdom*, [DO 07.12.1976, PA br. 5493/72], § 49.

³⁷ Monica Macovei, *op.cit.*, str. 7-10.

I

POZITIVNA I NEGATIVNA OBAVEZA DRŽAVE

Država ima dvije obaveze u vezi sa slobodom izražavanja: negativnu i pozitivnu. U generalnom smislu Konvencije negativne obaveze države predstavljaju obavezu države da se ne miješa u određeno pravo iz EKLJP svojim postupcima, dok pozitivne obaveze predstavljaju obavezu države da štiti određeno pravo iz EKLJP svojim radnjama.

Negativna obaveza države podrazumijeva da se država ne treba miješati u pravo na slobodu izražavanja preko mjere određene članom 10. EKLJP. Za dobar primjer u objašnjenju ove obaveze možemo uzeti slučaj *Informacionsverajn Lenša i drugi protiv Austrije*. U svojim predstavkama Sudu aplikanti su se žalili na to da je državni monopol na televizijsko emitovanje u stvari kršenje prava na slobodu izražavanja. U okviru donošenju svoje odluke ESLJP je istakao ulogu slobode izražavanja u demokratskom društvu (posebno slobodu izražavanja audio-vizuelnih medija), kao i to da odluka o licenci dovodi do miješanja u pravo na slobodu izražavanja. Baš zato to miješanje mora biti u skladu sa pravom, odnosno sa uslovima navedenim u stavu 2. člana 10. EKLJP³⁸. Uzimajući u obzir okolnosti slučaja, a pogotovo to da država nije ispoštovala stav 2. člana 10, Sud je na kraju utvrdio da miješanje države u

³⁸ Vidjeti dio u tekstu pod naslovima: Država protiv slobode izražavanja → I Dozvoljenost miješanja.

slobodu izražavanja nije bilo u interesu „demokratskog društva“, te je država prekršila svoju negativnu obavezu da se ne miješa u slobodu izražavanja preko mjere koja je dozvoljena.³⁹

Pozitivna obaveza države u sebi sadrži obavezu države da direktno štiti slobodu izražavanja u određenim slučajevima. Odličan primjer za ovo je slučaj *Ozgur Gundem protiv Turske*. U ovom slučaju se radilo o novinama čija su redakcija i zaposlenici, kao i lica povezana sa distribucijom novina bila meta konstantnih ozbiljnih napada, koji su bili usmjereni na to da novine prestanu da izlaze. Sud je zaključio da se državi ne smije staviti nemoguć i nesrazmjeran teret u odnosu javnog interesa prema pravima pojedinca, ali da je u ovom slučaju država morala ispuniti svoju pozitivnu obavezu da štiti slobodu izražavanja samih novina.⁴⁰

³⁹*Informationsverein Lentia and others v. Austria*, [DO 24.11.1993, PA br. 13914/88; 15041/89; 15717/89; 15779/89; 17207/90].

⁴⁰*Özgür Gündem v. Turkey*, [DO 16.03.2000, PA br. 23144/93].

II

POZIVANJE NA POVREDU PRAVA

Na kršenje prava iz slobode izražavanja se mogu pozvati direktno legitimisana⁴¹ fizička i pravna lica. Na kršenja prava iz člana 10. EKLJP se osim direktno legitimisanih mogu pozvati i oni koji posjeduju određena sredstva za prenos informacija (oni ne moraju nužno imati mišljenje niti biti izvor informacije). Takođe, oni koji emituju/objave određen stav imaju pravo da se pozivaju na ovaj član.⁴² Evropski sud za ljudska prava je zaštitio i razne vidove saopštavanja⁴³ kao npr. usmeno⁴⁴, štampano⁴⁵, radio⁴⁶ ili elektronsko saopštavanje⁴⁷.

Zaštita prava pred ESLJP je sekundarni oblik pravne zaštite u vezi sa pravima iz Konvencije, tako da zadatak ESLJP nije da preuzme ulogu domaćih tijela u odnosu na rješavanje određenog slučaja. Domaći organi bi trebalo da primjenjujući Konvenciju zaštite prava koja su građanima ugrožena.

⁴¹ Direktno legitimisani su oni koji smatraju da im je povrijeđeno određeno pravo, odnosno sloboda izražavanja iz člana 10. EKLJP.

⁴² *Priručnik za advokate, Sloboda izražavanja po Evropskoj koncenciji o ljudskim pravima*, [Interrights: 2006], str. 4

⁴³ Toby Mendel, *Sloboda izražavanja: Vodič za tumačenje člana 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog konteksta*, [Savjet Evrope, 2013], str. 9-10.

⁴⁴ *Schopfer v. Switzerland*, [DO 20.05.1998, PA br. 25405/94].

⁴⁵ *Handyside v. The United Kingdom*, [DO 07.12.1976, PA br. 5493/72].

⁴⁶ *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*, [DO 28.03.1990, PA br. 10890/84].

⁴⁷ *Times Newspapers Ltd (Nos. 1 and 2) v. The United Kingdom*, [DO 10.06.2009, PA br. 3002/03, 23676/03].

Slanje predstavke aplikanta Sudu u Strazburu zato nije redovni ili vanredni pravni lijek u okviru sudske šeme, nego samo i isključivo sekundarni oblik zaštite prava, onda kada primarni (a to je zaštita ljudskih prava pred domaćim organima) zakaže. Evropski sud za ljudska prava u Strazburu samo preispituje da li su pri donošenju odluka i vršenju radnji tijela odnosno organi opštine / distrikta / kantona / entiteta / BiH poštovali načela i pravne standardne iz člana 10. EKLJP-a.

Pored toga, pravo na slobodu izražavanja je povezano sa pravom iz člana 9. EKLJP (pravom na slobodu misli i savjesti), kao i sa pravom iz člana 11. EKLJP (pravom na slobodu okupljanja i udruživanja), te se ovi članovi u određenim slučajevima gledaju zajedno.

Kada je u pitanju odnos slobode izražavanja prema vjerskoj osjetljivosti, moguće su zabrane određenih izražavanja koja idu ka govoru mržnje. Međutim, pravo na slobodu izražavanje u sebi sadrži i mogućnost prezentacija ideja koje „vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju“ bilo koju religiju.⁴⁸

MEDIJI, KONVENCIJA I SUD

„Sloboda izražavanja je, pored slobode savesti i veroispovesti, jedno od najvažnijih prava takozvane slobode duha, slobode čoveka da misli šta hoće. Naravno, ako može samo da misli ili

⁴⁸ Džim Murdok, *Sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti – Vodič za primenu člana 9. Evropske konvencije o ljudskim pravima - Priručnik o ljudskim pravima*, [Savjet Evrope, Beograd: 2008], str. 93.

sanja, onda će ga goniti samo neka orvelovska policija misli. Ono što misli, mora da može nekako da saopšti. Kad bi to čovek sam radio, onda bi bio kao neko ko ima tranzistor u petnaestom veku, pa može da priča na njemu, ali nema ko to da prenese. Tako da bez medija, dakle, bez načina da se to mišljenje multiplikuje i prenese drugima, prave slobode izražavanja, koja je aspekt slobode misli, nema.”⁴⁹

Vojin Dimitrijević, profesor prava, intelektualac i borac za ljudska prava

Slobodno i demokratko društvo mora da **osigurava i čuva slobodnu štampu**.⁵⁰ Tom idejom je ograničena diskrecija nadležnih tijela u BiH u predmetima koji se tiču medija.

Član 10. EKLJP ne spominje slobodu štampe kao takvu, ali se praksa Suda u velikom broju slučajeva bavila baš štampom, pravima novinara i medijskih kuća.

Kada odlučuje da li je povrijeđena sloboda izražavanja, ESLJP u obzir uzima sve relevantne materijalne i pravne okolnosti u kojima se odigrao dati slučaj. Zato se praksa Suda neprestano dopunjava i mijenja. Takođe, u skladu sa napretkom pravne misli i shvatanja određenih pitanja od strane zakonodonosilaca, društva i sudija, praksa Suda napreduje i konstantno se

⁴⁹ Vojin Dimitrijević, „Sloboda izražavanja i uloga medija u društvenom kontekstu“, *Obuka novinara iz ljudskih prava i sloboda i profesionalne etike – Zbirka izlaganja*, [Akcija za ljudska prava, Podgorica: 2013], str. 13-14.

⁵⁰ *Thoma v. Luxembourg*, [DO 29.03.2001, PA br. 38432/97], § 48.

nadopunjuje, dok novi precedenti zamjenjuju stare u okviru „živućeg mehanizma“ Konvencije i ESLJP-a.

Značajno je i napomenuti da pri svom odlučivanju ESLJP koristi i doktrinu koja je u pravu ljudskih prava poznata pod nazivom ***polje slobodne procjene*** (na fr. *marge d'appréciation*; na en. *margin of appreciation*).

Ova doktrina označava stav da država ima određeni stepen slobode u procjeni odnosa i poštovanja prema određenim pravima propisanim u EKLJP. Ovo zato što je mehanizam zaštite, uspostavljen Konvencijom, u stvari sekundarna pomoć nacionalnom sistemu koji brani ljudska prava. Posebno je ovo bitno zato što u državnim sistemima nije moguće pronaći zajedničko shvatanje morala. Ono se razlikuje s vremena na vrijeme i od mjesta do mjesta. Državni organi su zato u boljem položaju nego međunarodne sudije, kada treba dati mišljenje o sadržajima zahtjeva, i o „potrebi“ za „ograničavanjem“ ili „kaznom“ u odgovoru na njih. Sama riječ „neophodno“ u stavu 2. člana 10. EKLJP nije sinonim za „prijeko potrebno“ i stoga je na nacionalnim autoritetima da naprave početnu ocjenu potrebe u svakom od predmeta iznesenih pred njih.⁵¹

⁵¹ Steven Greer, *La marge d'appréciation : interprétation et pouvoir discrétionnaire dans le cadre de la Convention européenne des Droits de l'Homme*, [Conseil de l'Europe, Strasbourg: 2000], str. 5-47.

I

KOJA PRAVA NOVINARI IMAJU?

Kroz praksu Suda se iskristalisala jača zaštita medija, koja podrazumjeva nekoliko aspekata.⁵²

Prvo, u određenim slučajevima medijima je dopušteno da **koriste jače odnosno snažnije izraze**, zato što novinarska sloboda obuhvata i pribjegavanje pretjerivanju ili provokaciji.⁵³

Dalje, mediji imaju pravo da **pravovremeno dobiju i objave određenu vijest** jer je vijest roba koja ima ograničen rok trajanja i njeno odlaganje može dovesti do toga da ona izgubi vrijednost i interesantnost.⁵⁴

Takođe, možda i najvažnija zaštita za novinare, koja je bitna za BiH, u kojoj se pojavljuju slučajevi slični onima koji su već raspravljani pred ESLJP, određuje da se novinari **ne mogu smatrati odgovornim za izjave drugih**, kojima oni pomažu da njihove izjave dopru do javnosti, pogotovo ako novinar nije podstrekivao niti širio govor mržnje, već se stavio u službu pravilnog informisanja javnosti.⁵⁵

⁵² Toby Mendel, *op.cit.*, str. 21.

⁵³ *Prager and Oberschlick v. Austria*, [DO 26.04.1995, PA br. 15974/90], § 38; *De Haes and Gijssels v. Belgium*, [DO 24.2.1997, PA br. 19983/92], § 46; *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, [DO 28.9.2000, PA br. 37698/97], § 34.

⁵⁴ *Observer and Guardian v. The United Kingdom*, [DO 26.11.1991, PA br. 13585/88], § 60.

⁵⁵ *Jersild v. Denmark*, [DO 01.09.1994, PA br. 15890/89].

Štampa ima veoma značajnu ulogu u demokratskom društvu, ali ona ne smije da pređe određene granice kada je npr. u pitanju povreda ugleda i časti drugih lica. Međutim, ona ima dužnost da saopštava informacije i ideje u pitanjima od javnog interesa, a javnost, odnosno građani imaju pravo da takve informacije prime. Ukoliko ne bi bilo tako, mediji ne bi mogli biti vjerni čuvari javnog interesa.⁵⁶

Za odnos državnih vlasti prema novinarima u BiH, pogotovo u slučaju pokretanja određenih sudskih postupaka protiv novinara, veoma je značajan slučaj *Jersild protiv Danske*. Ovaj slučaj se često spominje u predmetima koji su došli pred ESLJP nakon njega i predstavlja jedan od slučajeva koji je oblikovao pravo na slobodno izražavanje novinara.

Krajem osamdesetih godina XX vijeka novinar g. Jens Olaf Jersild je osuđen zbog intervjua sa trojicom neonacista. Intervju je emitovan u informativnom programu njegove televizije u Danskoj. Novinar je od par sati materijala pripremio prilog od nekoliko minuta u kome su sagovornici otvoreno izražavali mržnju prema Turcima, Jugoslovenima i ostalim migrantima, a ljude koji imaju crnu boje kože su nazivali životinjama i pravdali su svaki zločin protiv njih. Takođe, u samom intervjuu je učestvovao i socijalni radnik koji je pričao o posljedicama nasilničkog ponašanja. Urednik informativne redakcije, novinar g. Jens Olaf Jersild i nacionalsocijalisti koji su učestvovali u intervjuu su osuđeni za govor mržnje. Razlog za osudu novinara

⁵⁶ Toby Mendel, *op.cit.*, str. 9.

je bio stav domaćeg suda da su podstrekivali rasističke ideje i pomagali neonacistima da ih prenesu.

U svojoj presudi ESLJP je posebno cijenio kontekst priloga, koji je bio u okviru informativnog programa, koji je namjenjen užem krugu gledalaca, a sve u svrhu informisanja javnosti o pojavama rasizma i šovinizma u Danskoj. Gospodin Jersild je prema stavu Suda imao za cilj da analizira i objasni rasističke stavove, što predstavlja pitanje od javnog interesa o kojem građani imaju pravo da budu informisani. Sud je naveo da je emitovanje uvredljivih komentara imalo za cilj da obesmisli sagovornike, a ne da širi rasističke ideje i stao je na stanovište da g. Jersild nije podstrekivao niti širio govor mržnje. Konačna odluka ESLJP-a je glasila: Danska je **prekršila pravo na slobodu izražavanja**.⁵⁷

Novinarsko uživanje zaštite slobode izražavanja je uslovljeno postupanjem novinara **u dobroj vjeri i u skladu sa kodeksom i profesionalnom etikom**, čak i u slučaju kada novinari prenose lažne ili pogrešne informacije⁵⁸.

Novinari imaju pravo da **koriste snažne i ponekad vrijedajuće izraze**. Naravno, oni se mogu koristiti cijeno prema okolnostima date situacije. U predmetu *Torgirson protiv Islanda* ESLJP je stao na stanovište da tekstovi koji sadrže veoma jake izraze potpadaju pod zaštitu člana 10. Naime, iako su u novinskom članku policajci opisani kao „zvijeri u uniformi“ uz epite te kao što su „siledžijstvo“, „prevare“ i „nesposobnost“,

⁵⁷ *Jersild v. Denmark*, *op.cit.*

⁵⁸ *Bladet Tromso and Stensaas v. Norway*, [DO 20.05.1999, PA br. 21980/93], § 65.

takvo formulisanje riječi nije se smatralo pretjeranim, s obzirom da se tako htjela podstaći reforma policije.⁵⁹

Isto tako, novinar g. Lopez Gomez da Silva osuđen je u Portugalu zbog kritike političkih ubjeđenja g. Resendea (kandidata za mjesto odbornika), u kojoj ga je nazvao „lakrdijašem“ i „prostakom“, nakon što je g. Resende govorio o javnim ličnostima na neprimjeren način. Sud je u predmetu *Lopez Gomez da Silva protiv Portugala* zaključio da su mišljenja g. Resendea koja su data uz sporni članak formulisana zajedljivo i provokativno i da je članak g. da Silva svakako bio pod uticajem stava g. Resendea.⁶⁰

Takođe, u slučaju *Oberschlick protiv Austrije* novinar je za g. Hajdera (vođa Slobodarske partije Austrije⁶¹ i guverner Koruške) rekao da g. Hajder „nije nacista...“ već „...idiot“, nakon Hajderove izjave da su se u Drugom svjetskom ratu njemački vojnici borili za mir i slobodu. Sud je i ovdje zaključio da je Hajderova izjava provokativna i da nazivanje njega „idiotom“ nije nesrazmjerno ogorčenju koje je izazvao sa svojom izjavom.⁶²

Ukoliko neko **podstiče na nasilje** svojim izražavanjem, takvo izražavanje **ne spada u okvir zaštite slobode izražavanja**. U predmetu *Surek protiv Turske* radi se o članku u kome se

⁵⁹ *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, [DO 25.06.1992, PA br. 13778/88].

⁶⁰ *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, [DO 28.09.2000, PA br. 37698/97].

⁶¹ Nacionalistička stranka u Austriji, čiji je program zasnovan na pangermanizmu. U svojim redovima je imala mnoštvo bivših nacionalsocijalista.

⁶² *Oberschlick v. Austria*², [DO 01.07.1997, PA br. 20834/92].

opisivala kurdska oslobodilačka borba. U tom članku je data i izjava o tome kako kurdski narod želi voditi borbu za potpuno oslobođenje. Sud je zauzeo stav da se članak povezuje sa Radničkom Partijom Kurdistan⁶³ (u daljem tekstu: RPK) i sadrži poziv na korišćenje oružja kao sredstva da se postigne nezavisnost Kurdistan. Tekst je objavljen u kontekstu ozbiljnih poremećaja između turskih snaga i članova RPK-a, koji su doveli do stradanja i uvođenje vanredne uprave. Zbog tih razloga u članku se sugerisalo čitaocima da je pribjegavanje nasilju opravdana mjera samoodbrane. Republika Turska je kaznila g. Sureka novčanom kaznom zbog članka. Ipak, ESLJP je odlučio da nije bilo kršenja slobode izražavanja od strane turske države.⁶⁴

Kada je u pitanju **pristup određenim povjerljivim državnim informacijama** Sud je utvrdio da to **ne ulazi u zaštitu prema članu 10**, kao u predmetu *Lender protiv Švedske*, kada je podnosilac predstavke tražio povjerljive informacije iz vladinih dosijea, jer je vjerovao da je njemu zbog njih uskraćen posao, te ih je želio osporiti. Gospodin Lender je radio kao privremena zamjena za stolara u jednom muzeju koji se nalazio neposredno pored vojne baze. Nakon sprovedene kontrole, koja je bila potrebna zbog blizine vojnog objekta, informisan je da neće moći dobiti posao. Nakon postupka pred domaćim organima, ESLJP je odlučio da nije bilo kršenja njegovog prava na slobodno

⁶³ U originalu: „*Partiya Karkerên Kurdistanê*“, često se označava skraćeno kao „PKK“.

⁶⁴ *Sureka v. Turkey*³, [DO 08.07.1999, PA br. 24735/94].

izražavanja, odnosno njegovog prava na slobodno primanje informacija.⁶⁵

Međutim, **države ne smiju** pozitivnom radnjom **opstruisati pristup informacijama** koje su dostupne.

Takođe, Rezolucija iz sedamdesetih godina Parlamentarne Skupštine Savjeta Evrope glasi da pravo na slobodu izražavanja obuhvata „pravo da se traži, dobije, saopštava, učini javnom ili distribuiše informacija od javnog interesa“ i da mediji imaju dužnost da šire opšte i potpune informacije o pitanjima od javnog interesa. Dok se mediji stavljaju u službu javnog interesa, državni organi imaju odgovarajuću dužnost da u razumnim granicama učine dostupnim informacije od javnog interesa.⁶⁶

Sud smatra da ukoliko određeno lice pripada nekoj posebnoj kategoriji, kao što su urednici ili novinari, to može biti osnov za ograničavanje prava tog lica. U predmetu *Obzerver i Gardijan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁶⁷ državni sudovi izdali su sudski nalog kojim se zabranjuje objavljivanje članaka na osnovu činjenice da bi oni ugrozili državnu bezbjednost.⁶⁸

⁶⁵ *Leander v. Sweden*, [DO 26.03.1987, PA br. 9248/81].

⁶⁶ *Resolution 428 - Declaration on mass communication media and Human Rights*, [Parliamentary Assembly, Council of Europe: 23.01.1970], A/8.

⁶⁷ Sažetak ovog slučaja možete pročitati u dijelu teksta pod naslovima: Država protiv slobode izražavanja → I Dozvoljenost miješanja → 2. Štićenje određenih interesa/vrijednosti → a. Nacionalna bezbjednost | teritorijalni integritet | javna bezbjednost.

⁶⁸ *Observer and Guardian v. The United Kingdom*, [DO 26.11.1991, PA br. 13585/88].

Zadatak i dužnost medija je da saopštavaju informacije o pitanjima od javnog interesa, a pravo je građana da dobijaju takve informacije. Međutim, u ovoj relaciji „dužnosti i odgovornosti“ zaštita slobode izražavanja novinara zavisi od toga da li on djeluje sa dobrom namjerom da bi obezbijedio tačne i pouzdane informacije kao i da li postupa u skladu sa novinarskom etikom. Pogotovo zato što dužnost i odgovornost onih koji rade u medijima dobijaju ogroman značaj kada su u pitanju situacije konflikata, zbog toga što postoji mogućnost da mediji postanu instrument za širenje govora mržnje i nasilja.

II

INTERNET I MEDIJI

Sloboda izražavanja dana u EKLJP se prema standardima usvojenim u praksi Suda **primjenjuje na internet kao sredstvo komunikacije**, kakva god informacija ili poruka koja se prenosi bila.⁶⁹

Internet igra veoma važnu ulogu u poboljšanju pristupa informacijama od strane javnosti, pogotovo vijestima koje se putem njega mogu lakše i brže saznati. Takođe, on igra veoma važnu ulogu u uopštenom širenju informacija.⁷⁰ Mnoštvo medija i novinara, pored standardnog objavljivanja vijesti, svoj rad je usmjerilo i na internet. U skladu sa tim BiH ima pozitivnu obavezu da stvori odgovarajući zakonski okvir za zaštitu slobode izražavanja novinara na internetu.⁷¹

Iako internet pruža mnoge nove mogućnosti, **govor mržnje ni u njegovom okviru ne spada pod zaštitu EKLJP.**⁷² Na ova pitanja se trebaju shodno primjeniti standardi koje je Sud razvio u onim slučajevima koji su se ticali govora mržnje koji nije zaštićen članom 10. Konvencije.

⁶⁹ *Ashby Donald and Others v. France*, [DO 10.01.2013, no. 36769/08], § 34.

⁷⁰ *Times Newspapers LTD v. The United Kingdom*, [DO 10.03.2009, PA 3002/03, 23676/03], § 27.

⁷¹ *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine*, [DO 05.05.2011, PA br. 33014/05].

⁷² *Gündüz v. Turkey*, [DO 04.12.2003, PA br. 35071/97], § 41.

Kada je u pitanju politika i zaštita kritike i iskazivanja političkih mišljenja i ideja, komentari i članci novinara o političkim pitanjima uobičajno imaju veoma veliku zaštitu i država tu ima malu mogućnost miješanja u prava novinara.⁷³

Ipak, opasan i štetan govor koji ide preko granica satire u novijoj praksi Suda vodi do odbacivanja predstavke.⁷⁴ U slučaju *Bartnik protiv Poljske* radi se o čovjeku koji je na sajtu objavio nekoliko članaka kojim optužuje menadžere stambene zadruge da je loše vode i da preusmjeravaju određena sredstva. Zbog toga mu je naloženo da plati kaznu od 125 evra. Žalio se ESLJP-u tvrdeći da je njegov članak bio satiričan i da je on građanin-novinar, kao i da komentariše stvar od javnog interesa. Sud je odbacio njegove tvrdnje, naglasivši da je internet drugačiji od štampanih novina i da zato nosi sa sobom veći rizik za privatnost i reputaciju. Takođe, Sud je našao da g. Bartnik nije imao nikakve dokaze za tvrdnje koje je iznio i da riječi kao što su „banditi“ i „lopovi“ da opišu menadžere ne mogu biti opravdane u ovom slučaju.

Pored uopštenih standarda usvojenih u praksi ESLJP-a i određenih posebnosti interneta, veoma je zanimljiva presuda Suda u predmetu *Delfi protiv Estonije* koja predstavlja svojevrsnu prekretnicu u shvatanju prava na slobodu izražavanja prema EKLJP-u, kada su u pitanju *online* mediji. U ovom slučaju radilo se o domašaju slobode govora i na komentare koji se objavljuju ispod vijesti/članaka u *online*

⁷³ *Axel Springer AG v. Germany*, [DO 07.02.2012, PA br. 39954/08], § 90.

⁷⁴ *Bartnik v. Poland*, [DO 11.03.2014, PA br. 53628/10].

medijima. Delfi je portal koji je bio veoma čitan, redovno je ažuriran i na njemu se objavljivalo i preko 300 vijesti/članaka na dan. Na portalu je bilo dozvoljeno ostavljanje komentara na vijest uz jednostavan izbor opcije „dodaj komentar“, a nakon klika na tu opciju, komentar je bio automatski dodavan. Delfi je imao „Pravila objavljivanja komentara“ u kojima je navedeno da objavljeni komentari ne predstavljaju mišljenje ili stav portala, već svaki komentar ima svog autora koji za njegovu sadržinu i odgovara. Komentari koji su sadržavali vrijeđanje i govor mržnje su naknadno brisani. Takođe, lica koja su bila uvrijeđena određenim komentarom mogla su se obratiti Delfiju, čije bi uredništvo brisalo takve komentare. Na portalu je 2006. godine objavljen članak „BS⁷⁵ uništio planirani ledeni put“. Na taj članak je u januaru 2006. godine pristiglo 185 komentara, od kojih je par desetina u sebi sadržavalo prijetnje i uvrede na račun vlasnika privrednog društva BS. Podignuta je tužba od strane advokata BS-a protiv Delfija, a estonski sudovi su odlučili da se u ovom slučaju „izdavačem“ komentara smatraju Delfi i autori komentara. Nakon toga Delfi je podnio predstavku ESLJP-u pozivajući se na povredu slobode izražavanja. Prva stvar koju je ESLJP u presudi istakao je da postoje *suprotstavljene stvarnosti* između pogodnosti interneta, kao platforme koja omogućava slobodu izražavanja i njegovih opasnosti, u vidu mogućnosti da govor mržnje i poticanje na nasilje budu prošireni širom svijeta, uz mogućnost da ostanu

⁷⁵ U originalu: „*Saaremaa Laevakompanii*“ (SLK). U prevodu Brodarstvo Sarema, u tekstu je skraćeno na BS.

trajno zabilježeni. Pri samom odlučivanju ESLJP je razmotrio nekoliko pitanja koja su od krucijalne važnosti za ovaj slučaj.

1. Komentari na portalu su bili uvredljivi, prijeteći i klevetnički, a Sud je naveo da je Delfi morao očekivati takve komentare i pored činjenice da je originalni članak bio korektan i nije sadržao uvredljivi govor, jer se od same teme kojom se bavio članak moglo očekivati da će dovesti do emotivne reakcije čitalaca. Zato je trebalo **provjeriti komentare proaktivno i ukloniti sve** koji su klevetnički.
2. Delfi je učinio vrlo malo da spriječi objavljivanje uvredljivih komentara na portalu. Pošto je Delfi tvrdio da je BS trebalo da tuži autore komentara zbog klevete, Sud je zaključio da bi bilo izuzetno teško BS-u da utvrdi identitet autora komentara, jer je samim komentatorima dozvoljeno da komentare postavljaju anonimno.
3. Isto tako, Delfi je finansijski profitirao od članaka koji su bili veoma čitani i zbog toga je razumno da bude odgovoran.

ESLJP je na kraju odlučio da država svojim odlukama nije prekršila član 10. Konvencije.⁷⁶

⁷⁶ *Delfi AS v. Estonia*, [DO 16.06.2015, PA br. 64569/09].

DRŽAVA PROTIV SLOBODE IZRAŽAVANJA

„...kad na vratima od redakcije piše: `Goblino i Block Out... ne emitovati`.“⁷⁷

Alen Jovanović, gitarista pank grupe „Goblino“

Pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno pravo⁷⁸ i država ga može legitimno ograničiti kako bi npr. zaštitila druga prava ili prevladavajuće interese, kao što je nacionalna bezbjednost⁷⁹. Dakle, od njega se može odstupiti radi preduzimanja određenih mjera u vanrednim okolnostima.⁸⁰

Takođe, cijeli član 10. se mora tumačiti u vezi sa članom 17. EKLJP u kome je navedeno da se ništa u Konvenciji ne može tumačiti tako da negira ostala prava zaštićena njome. Tako je prema članu 17. zabranjeno veličanje nacionalsocijalizma⁸¹, mijenjanje istorijskih činjenica koje se odnose na Holokaust⁸² ili

⁷⁷ *Goblino: Ima nas gomila*, [Izjava, Radio Televizija Vojvodine, muzičko dokumentarni specijal emitovan 02.01.2011].

⁷⁸ Apsolutnost određenog prava znači da država ne može i ne smije nikada odstupiti od tog prava, povući ga ili ukinuti. Apsolutno pravo prema Konvenciji je npr. pravo iz člana 3. EKLJP – pravo da se ne bude mučen, odnosno zabrana mučenja u bilo kojoj prilici. *Apsolutnost zabrane mučenja* znači da ne postoje okolnosti koje bi opravdale mučenje i ono je u bilo kom obliku izraz kršenja ljudskih prava i EKLJP-a. Samim članom 10. stav 2. propisano je na koji način se sloboda izražavanja može ograničiti, a prema članu 15. EKLJP od prava na slobodu izražavanja se može odstupiti „u doba rata ili druge javne opasnosti koja prijete opstanku nacije“.

⁷⁹ Toby Mendel, *op.cit.*, str. 5.

⁸⁰ *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, *op.cit.*, čl. 15.

⁸¹ *Kühnen v. Federal Republic of Germany*, [DO 12.05.1988, PA br. 12194/86].

⁸² *Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Bezirksverband München-Oberbayern v. Germany*, [DO 29.11.1985, PA 25992/94]; *Lehideux and*

podsticanje rasne mržnje⁸³, jer je to u suprotnosti sa „temeljnim vrijednostima Konvencije, naročito tolerancijom, socijalnim mirom i nediskriminacijom“⁸⁴.

U takvom odnosu Suda prema tumačenju prava iz Konvencije primjenjuje se *teorija paradoksa tolerancije*⁸⁵, koja kaže da apsolutna tolerancija može da dovede do tolerisanja ideja kojima se promoviše netolerancija, a zatim te ideje mogu da unište toleranciju⁸⁶.

Ne postoji tačno određen obim mogućeg miješanja države u slobodu izražavanja novinara. To miješanje može biti npr. obaveza da se plati odšteta u okviru građanskog prava⁸⁷, zabrana publikovanja⁸⁸, konfiskovanje publikacija⁸⁹ ili nalog organa da se otkriju izvori novinara⁹⁰.

Sud je naročito **osjetljiv na tzv. cenzuru prije objavljivanja**, jer se tako informacija uopšte ne saopštava. U ovu grupu spada

Isorni v. France, [DO 23.09.1998, PA br. 24662/94]; **Garaudy contre la France** [DO 24.06.2003, PA br. 65831/01].

⁸³ **Glimmerveen and Hagenbeek v. The Netherlands**, [DO 11.10.1979, PA br. 8348/78, 8406/78]; **Pavel Ivanov v. Russia**, [DO 20.02.2007, PA br. 35222/04]; **Norwood v. The United Kingdom**, [DO 16.07.2003, PA br. 23131/03].

⁸⁴ **Pavel Ivanov v. Russia**, [DO 20.02.2007, PA br. 35222/04].

⁸⁵ Monica Macovei, *op.cit.*, str. 7.

⁸⁶ Karl Popper, ***The Open Society and Its Enemies***, [Princeton University Press: 1966], str. 265.

⁸⁷ **Müller and others v. Switzerland**, [DO 24.05.1988, PA br. 10737/84].

⁸⁸ **The Sunday Times v. The United Kingdom**², [DO 26.11.1991, PA br. 13166/87]; **Observer and Guardian v. The United Kingdom**, [DO 26.11.1991, PA br. 13585/88].

⁸⁹ **Handyside v. The United Kingdom**, [DO 07.12.1976, PA br. 5493/72]; **Müller and others v. Switzerland**, *op.cit.*

⁹⁰ **Goodwin v. United Kingdom**, [DO 27.03.1996, PA br. 17488/90].

i odbijanje države da registruje naslov časopisa, jer je takva mjera praktično postupak identičan zabrani izdavanja časopisa, kao što se desilo u predmetu *Gaveda protiv Poljske*, kada je g. Gavedi onemogućeno da registruje dvije publikacije na osnovu toga što bi njihovi naslovi bili „u konfliktu sa stvarnošću”.⁹¹

Cenzura se ne mora sastojati samo od zabrana, ona takođe može biti izražena i u novčanim kaznama u krivičnim postupcima, pa čak i kada su one male. Ovo zbog toga jer kazna može obeshrabrili autora da ubuduće upućuje kritiku te vrste.⁹²

Takođe, novčane kazne i sudski troškovi mogu da budu miješanje u korišćenje slobode izražavanja kada je njihov iznos takav da se „dovodi u pitanje finansijski opstanak lica kome je naloženo da ih plati”.⁹³

Naknada štete u građanskim postupcima za štetu nanesenu dostojanstvu i časti drugih osoba može da predstavlja nelegitimno miješanje države u slobodu izražavanja, ukoliko je npr. dosuđen **suviše visok iznos odštete**.

Tako su u predmetu *Tolstoj Miloslavski protiv Ujedinjenog Kraljevstva* državni sudovi utvrdili da je g. Tolstoj Miloslavski napisao klevetnički članak i naloženu mu je da plati žrtvi naknadu štete u iznosu od 1 500 000 funti. ESLJP je odlučio da ovo predstavlja kršenje slobode izražavanja jer određivanje naknade štete mora da bude u srazmjeri sa povredom ugleda.

⁹¹ *Gaweda v. Poland*, [DO 14.03.2002, PA br. 26229/95].

⁹² *Lingens v. Austria*, *op.cit.*; *Barthold v. Germany*, [DO 25.03.1985, PA br. 8734/79].

⁹³ Monica Macovei, *op.cit.*, str. 24.

Ovo pogotovo zato što u vrijeme kada se ovaj slučaj odigravao na Ostrvu nisu postojali djelotvorni zaštitni mehanizmi protiv neproporcionalnih naknada štete.⁹⁴ Isto tako, veće kazne za klevetu ili uvredu visokih zvaničnika i državnih službenika neće biti opravdane jer su suprotne načelu jednakosti pred zakonom.

U određenim slučajevima i **zabrana „reklamiranja“ može se smatrati miješanjem u slobodu izražavanja**. U slučaju *Bartold protiv Njemačke* g. Bartold bio je veterinar koji je jedini imao hitnu pomoć za životinje u Hamburgu. U vezi sa tim intervjuisao ga je novinar koji je napisao članak o tome kako nedostatak hitnih pomoći utiče na dobrobit životinja. Ostali veterinari su podnijeli tužbu protiv g. Bartolda prema Zakonu o nefer konkurenciji, uzimajući da je on koristio publicitet u svoju korist. Međutim, ESLJP je zauzeo stav da ovdje radi o javnoj diskusiji o pitanju od opšteg interesa, a ne o komercijalnom reklamiranju.⁹⁵

Ukoliko bi država naredila otkrivanje novinarskih izvora i dokumenata to bi se takođe moglo smatrati miješanjem u slobodu izražavanja. U slučaju *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁹⁶ ESLJP je zaključio da takve mjere zadiru u slobodu medija i donio je odluku u korist novinara.⁹⁷

⁹⁴ *Tolstoy Miloslavsky v. The United Kingdom*, [DO 13.07.1995, PA br. 18139/91].

⁹⁵ *Barthold v. Germany*, [DO 25.03.1985, PA br. 8734/79].

⁹⁶ Sažetak ovog slučaja možete pročitati u dijelu teksta pod naslovima: Država protiv slobode izražavanja → I Dozvoljenost miješanja → 2. Štićenje određenih interesa/vrijednosti → d. Zaštita novinarskih izvora i zakoniti ciljevi.

⁹⁷ *Goodwin v. United Kingdom*, *op.cit.*

I

DOZVOLJENOST MIJEŠANJA

Da bi se država legalno mogla umiješati u slobodu izražavanja neophodno je da se **kumulativno ispune** sva tri dole navedena uslova. Miješanje države:

1. mora biti *propisano zakonom*.
2. mora štiti: *nacionalnu bezbjednost, teritorijalni integritet, javnu bezbjednost, sprečavanje nereda ili kriminala, zaštitu zdravlja, moral, ugled ili prava drugih, sprečavanje otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, i očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva*.
3. mora biti *neophodno u demokratskom društvu*.

Ako jedan od uslova nije ispunjen došlo je do povrede slobode izražavanja. Ukoliko bi, pak, došlo do slučaja koji je *na granici, slobodi pojedinca se daje prednost u odnosu na pozivanje države na viši interes*.⁹⁸ Ako je određeni propis koji se odnosi na slobodu izražavanja u BiH kontadiktoran ili u neskladu sa EKLJP, on se tumači i primjenjuje u skladu sa praksom i načelima Suda i Konvencije.

Kada se govori o „miješanju države“ smatra se da je to „**svaki oblik zadiranja** koji dolazi od bilo kog organa koji vrši javna ovlašćenja i dužnosti ili je u javnoj službi“⁹⁹.

⁹⁸ Andrzej Rzeplinski, *Restrictions on the expression of opinions or disclosure of information on domestic or foreign policy of the state*, [CoE Monitor, Budapest: 1997].

⁹⁹ Monica Macovei, *op.cit.*, str. 27.

Organi BiH se pri miješanju u slobodu izražavanja mogu pozvati samo na jedan od osnova koji je predviđen u članu 10. Svako **pozivanje na neki drugi osnov nije dozvoljeno**. Vrijednosti kao što su „imidž države“, „čast zemlje ili vlade“, „autoritet javnih organa vlasti“¹⁰⁰ nisu zakoniti ciljevi koji opravdavaju ograničavanje slobode izražavanja. Objašnjenje za ovo se lako nalazi u „djelotvornim pravilima demokratskih društava, gdje kritikovanje onih koji vrše vlast (bilo pojedinaca bilo institucija) predstavlja osnovno pravo i dužnost medija, običnih pojedinaca i društva u cjelini“.¹⁰¹

Kako bi konstatovali da je miješanje države u slobodu izražavanja bilo „neophodno u demokratskom društvu“, sudovi u BiH i ESLJP moraju utvrditi da je postojala „neodložna društvena potreba“.¹⁰²

1. Propisanost zakonom

Propisanost zakonom, kao prvi uslov koji treba biti ispunjen da bi se država mogla miješati u slobodu izražavanja, konkretno znači da propis treba biti donijet u zakonodonosilačkim tijelima u distriktu / kantonima / entitetima / državi BiH.

Dakle, zakon treba biti donijet u Narodnoj skupštini Republike Srpske, Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, Skupštini Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, nekom od kantona u FBiH ili Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine.

¹⁰⁰ Osim sudova.

¹⁰¹ Monica Macovei, *op.cit.*, str. 31.

¹⁰² *Ibid.*, str. 32.

Takođe, taj zakon mora da bude dostupan licu o čijem slučaju se radi, a njegove posljedice moraju biti predvidljive (tzv. „kvalitet zakona“). Miješanje u slobodu izražavanja u skladu sa zakonom koji nije dovoljno dostupan ili precizan nije u skladu sa ovim uslovom, te u tom slučaju dolazi do povrede prava na izražavanje.¹⁰³

2. Štićenje određenih interesa / vrijednosti

Evropski sud za ljudska prava je eksplicitno odredio koje se vrijednosti odnosno interesi mogu štiti pri legalnom ograničavanju slobode izražavanja. To su interesi / vrijednosti nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta, javne bezbjednosti, sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja, morala, ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, i očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

a. Nacionalna bezbjednost / teritorijalni integritet / javna bezbjednost

Dozvoljeno je miješanje države u slobodu izražavanja koja ide ka aktivnostima koje mogu ugroziti postojanje određene države ili njen teritorijalni integritet ili javnu bezbjednost.

U slučaju *Obzerver i Gardijan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* radilo se o novinama koje su imale namjeru da objave odlomke iz knjige „Lovac na špijune“, autora g. Pitera Rajta, koji je bio penzionisani obavještajni agent. Knjiga još uvijek nije bila objavljena, kada su

¹⁰³ Nuala Mole, James Reynolds, *op.cit.*, str. 13.

najavljeni isjeći iz nje. Tekst knjige je u sebi sadržavao prikaz navodnih nezakonitih aktivnosti britanske obavještajne službe. U julu 1987. godine britanski sud je izrekao privremenu zabranu kojom se sprečava objavljivanje odlomaka iz knjige tokom trajanja sudskog postupka koji se ticao stalne zabrane. U julu 1987. godine knjiga je objavljena u SAD-u, a primjerci knjige mogli su se naći i u Ujedinjenom Kraljevstvu. Međutim, privremena zabrana protiv novina ostala je na snazi do oktobra 1988. godine, kada Dom Lordova nije izdao stalnu zabranu. ESLJP je zaključio da su privremene zabrane bile opravdane prije objavljivanja knjige, ali ne i nakon tog trenutka.

U djelimično drugačijem mišljenju u presudi, sudija g. Petiti istakao je da privremene zabrane nisu bile opravdane ni prije objavljivanja knjige jer **odlaganje vezano za aktuelne teme oduzima novinarskom članku veliki dio njegove zanimljivosti**. Takođe, on je naglasio da je miješanje države predstavljalo kršenje slobode da se prime informacije, jer su to bile bitne informacije o radu državnih organa i mogućim nepravilnostima u njima.¹⁰⁴

Sličan slučaj je i predmet *Ferening Vekblad Bluf! protiv Holandije*. Magazin Bluf! je bio ljevičarski nedjeljnik koji je 1987. dobio povjerljivi izvještaj o radu holandske unutrašnje obavještajne službe. Izvještaj je sadržio informacije od interesa za holandsku tajnu službu. Urednik Bluf!-a najavio je objavljivanje izvještaja. Međutim, prostorije Bluf!-a su pretražene od strane državnih organa, a cijelo izdanje Bluf!-a je zapljeno. Tokom iste noći,

¹⁰⁴ *Observer and Guardian v. The United Kingdom*, [DO 26.11.1991, PA br. 13585/88].

bez znanja državnih vlasti, zaposleni u Bluf!-u doštampali su izdanje i sljedećeg dana distribuisali oko 2 500 kopija. Istražni sudija zaključio je istragu protiv zaposlenih u Bluf!-u i nije podigao optužnice. Bluf! je tražio povraćaj konfiskovanih primjeraka, ali je zahtjev odbijen. Ipak 1988. godine holandski sud odlučio je da se iz opticaja povuku svi primjerci Bluf!-a. ESLJP je presudio da mjera nije bila potrebna u demokratskom društvu, jer su doštampani primjerci već djeljeni, pa su informacije iz izvještaja bile dostupne velikom broju ljudi, a pored toga sam predmet je bio star nekoliko godina i nije imao preveliki nivo tajnosti, jer su ostali mediji već komentarisali ove događaje.¹⁰⁵

U ove dvije presude su iskristalisana dva veoma bitna principa:

1. „Prvi princip predviđa da jednom kada se nađe u javnosti, informacija o nacionalnoj bezbjednosti ne može biti zabranjena niti povučena.
2. Drugi princip zabranjuje državama da bezuslovno definišu kao povjerljive **sve** informacije iz oblasti nacionalne bezbjednosti i, shodno tome, unaprijed ograniče pristup takvim informacijama.“¹⁰⁶

Zanimljiv je i slučaj *Surek i Ozdemir protiv Turske* u kome su g. Surek i g. Ozdemir osuđeni na zatvorske i novčane kazne, pod optužbom da su širili separatističku propagandu. Njih dvojica su objavili intervju sa visokim funkcionerom RPK-a, koji je između ostalog izjavio da će se rat nastaviti do posljednjeg čovjeka. ESLJP je utvrdio da to što je intervju dao visoki

¹⁰⁵ *Vereniging Weekblad Bluf! V. The Netherland*, [DO 09.02.1995, PA br. 16616/90].

¹⁰⁶ Monica Macovei, *op.cit.*, str. 35.

funkcioner RPK ne može opravdati miješanje u slobodu izražavanja g. Sureka i g. Ozdemira. Sud je takođe zaključio da su domaći organi propustili da uzmu u obzir pravo građana da budu informisani o različitim uglovima gledanja na situaciju na jugoistoku Turske, te da miješanje nije bilo u skladu sa slobodom izražavanja.¹⁰⁷

Nasuprot tome, u predmetu *Surek protiv Turske* Sud je smatrao da su osnovi kao što su zaštita nacionalne bezbjednosti i teritorijalnog integriteta bili proporcionalni ograničenju slobode izražavanja zbog toga što je članak bio dovoljno moćan da podstakne na nasilje na jugoistoku Turske. Poruka koja je bila upućena čitaocima jeste da je pribjegavanje sili neophodna i opravdana mjera samoodbrane kada su suočeni sa agresorom. Razlika od ostalih predmeta koji su slični ovome jeste u moći osporenog članka da izazove određeno nasilje i u mogućnosti da do takvog nasilja na kraju i dođe.¹⁰⁸

b. Sprečavanje nereda ili kriminala

Evropski sud za ljudska prava u svojoj praksi veliku pažnju poklanjaju tome da demokratija i ljudska prava mogu da postoje i da se pravilno primjenjuju u mirnim društvima u kojima je zasnovana vladavina prava, te u skladu sa tim i odlučuju kada je miješanje države bilo neophodno za sprečavanje nereda ili kriminala.

U slučaju *Kastels protiv Španije*, g. Kastels bio je senator u španskom Parlamentu. Predstavljao je političku organizaciju

¹⁰⁷ *Süreks and Özdemir v. Turkey*, [DO 08.07.1999, PA br. 23927/94, 24277/94].

¹⁰⁸ *Süreks v. Turkey*³, [DO 08.07.1999, PA br. 24735/94].

naklonjenu nezavisnosti Baskije. Napisao je članak „Nečuvena nekažnjivost“, koji je objavljen u nacionalnim novinama. U članku je g. Kastels optužio vladu da nije istražila ubistva u Baskiji, ali i da je bila saučesnik u njima. Zbog vrijeđanja vlade g. Kastels je osuđen na godinu dana zatvora. Španske vlasti tvrdile su da je osuda g. Kastelsa služila da spriječi „nered ili kriminal“.

ESLJP je zaključio da je g. Kastels imao pravo da kritikuje vladu i putem časopisa, kao i da su granice dozvoljene kritike vlade šire nego kod političara ili pojedinaca. Utvrđeno je da je g. Kastelsu povrijeđeno pravo na slobodno izražavanje, pogotovo zbog tog što vlada ima druga sredstva da odgovori na neopravdane napade i kritike bez da poseže za krivičnim postupkom.¹⁰⁹

v. Zaštita morala

Moral je kategorija koja nije jednako definisana na čitavom području Evrope. Zbog mnogo boljeg uvida u „moral“ na određenom području, koji imaju državni organi, ESLJP ostavlja domaćim vlastima širu slobodu procjene.

Tako je ESLJP u slučaju *Miler i ostali protiv Švajcarske* miješanje državnih vlasti u slobodu izražavanja označio kao razumno za zaštitu morala. Gospodin Miler je naslikao i izložio tri slike koje su prikazivale sodomije, masturbaciju i homoseksualnost, a izložba je bila otvorena za javnost, besplatna i bez dobnih restrikcija. Švajcarska je novčano kaznila g. Milera i

¹⁰⁹ *Castells v. Spain*, [DO 23.04.1992, PA br. 11798/85].

organizatore izložbe i zaplijenila slike, koje su kasnije vraćene.¹¹⁰

Veliku ulogu u ovoj presudi kao i u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*¹¹¹ je imao neograničen pristup djece manifestacijama odnosno produktima do kojih je dovela sloboda izražavanja.¹¹²

g. Ugled i prava drugih

Ugled građana u demokratskim društvima je značajna karika koja određenu individuu pozicionira na društvenoj i moralnoj ljestvici. Zato ESLJP pažljivo procjenjuje da li se država pravilno umiješala u slobodu izražavanja određenog pojedinca, koja može da šteti ugledu ili pravima drugih.

Za odnos slobode izražavanja i ugleda drugih (pogotovo javnih ličnosti), poseban značaj ima slučaj *Lingens protiv Austrije*. Gospodin Lingens je bio novinar koji je objavio dva članka kritikujući kancelara g. Bruna Kreiskog, koji je pobijedio na izborima. Sama kritika je bila usmjerena na najavu kancelara da će ući u koaliciju sa strankom koju vodi lice sa nacionalsocijalističkom prošlosti¹¹³, kao i na verbalni napad g.

¹¹⁰ *Müller and others v. Switzerland*, *op.cit.*

¹¹¹ U ovom slučaju, koji je jedan od najviše spominjanih slučajeva iz prakse ESLJP-a, podnosilac predstavke je objavio i pustio u opticaj knjigu pod imenom „Mala crvena školska knjiga“ (u originalu: *The Little Red Schoolbook*) koja je prema mišljenju vlasti UK bila neprikladna. Knjiga ohrabruje omladinu da preispituje društvene norme i uključuje stranice koje govore o seksu, drogama i alkoholu.

¹¹² *Handyside v. United Kingdom*, [DO 07.12.1976, PA br. 5493/72].

¹¹³ Tu stranku je g. Simon Vizental, predsjednik Jevrejskog dokumentacionog centra, optužio da je odgovorna za masakr civila na njemačkoj liniji fronta u SSSR-u tokom Drugog svjetskog rata.

Kreiskog na g. Simona Vizentala. Ponašanje g. Kreiskog je ocijenio kao „nemoralno“ i „nečasno“ proglašivši ga „oportunizmom najgore vrste“. Domaći sudovi su novčano kaznili novinara zbog klevete kancelara.¹¹⁴ Strazburški Sud je ocijenio da je došlo do kršenja slobode izražavanja g. Lingensa.

U ovom za novinare veoma bitnom slučaju, ESLJP je razvio krucijalne principe za shvatanje same slobode izražavanja onako kako je definisana Konvencijom i sudskom praksom:

1. **Granice kritike koja je prihvatljiva veće su kada je u pitanju kritika političara**, nego kada je u slučaju kritika ostalih građana, zbog samog posla koji obavljaju političari. Političari moraju biti tolerantniji kada je u pitanju kritika medija, jer sloboda medija pruža javnom mnjenju odlično sredstvo za otkrivanje i formiranje mišljenja o idejama i stavovima političara. Sama sloboda političke debate u srži je koncepta modernog demokratskog društva.
2. ESLJP ovom presudom nije isključio zaštitu ugleda političara, ali je zahtjev za zaštitom ugleda odmjerio u odnosu na interese otvorene diskusije o političkim pitanjima.
3. Takođe, ESLJP je objasnio razliku između „činjenica“ i „vrijednosnih sudova“, „smatrajući da je dokazivanje istinitosti `vrijednosnih sudova` nemoguć zadatak. Mišljenje podnosioca predstavke o političkom ponašanju kancelara predstavljalo je samo izraz prava na posjedovanje i davanje mišljenja više nego prava na

¹¹⁴ *Lingens v. Austria*, op.cit.

davanje informacija. I dok se postojanje činjenica može dokazati, istinitost vrijednosnih sudova nije podložna dokazivanju. Zahtjev da se dokaže istinitost vrijednosnih sudova krši suštinu slobode mišljenja.“¹¹⁵

Još jedan zanimljiv slučaj vezan za odnos ugleda i slobode izražavanja je predmet *Toma protiv Luksemburga*. Novinar g. Toma je dobio nalog da plati odštetu zbog svojih riječi da su zvaničnici Komisije za vodoprivredu i šumarstvo podmitljivi. ESLJP je presudio u korist g. Tome, pritom naglasivši da su i državni službenici koji djeluju u zvaničnom svojstvu podložni širim granicama kritike, za razliku od građana – privatnih lica.¹¹⁶

Nerijetko se dešava da se pred sudovima nađu dva suprotstavljena prava o kojima treba odlučiti npr. pravo na slobodno izražavanje i pravo na privatnost. Baš takav slučaj je predmet *Ašet Filipaš protiv Francuske*. Časopis *Pari-Maç* je objavio članak o ubistvu prefekta g. Kloda Erinjaka na Korzici, a uz sam članak je objavljena fotografija njegovog tijela koja je fotografisana nedugo nakon njegovog ubistva. Domaći sudovi su naložili časopisu da objavi da je fotografija objavljena bez odobrenja porodice g. Erinjaka i da njegova familija smatra objavljivanje te fotografije zadiranjem u njen privatni život. Izdavačka kuća koja objavljuje časopis je podnijela predstavku ESLJP-u smatrajući da je time povrijeđeno njeno pravo iz člana 10. Kada je Sud uzeo sve faktore u obzir (tugu porodice i protivljenje objavljivanju fotografije, „obaveze i odgovornosti“

¹¹⁵ Monica Macovei, *op.cit.*, str. 44-45.

¹¹⁶ *Thoma v. Luxembourg*, [DO 29.06.2001, PA br. 38432/97].

časopisa, formulaciju izjave koju je časopis trebao objaviti), utvrdio je da je objavljivanje praktično bila najmanja moguća sankcija i da nije došlo do kršenja slobode izražavanja iz člana 10.¹¹⁷

d. Autoritet i nepristrasnost sudstva

Sudstvu je kao nijednoj grani vlasti neophodno da bude autoritativno. Jaki i nezavisni sudovi u određenoj državi, predstavljaju garanciju poštenih postupaka i pravičnog postupanja. Zahvaljujući nepristrasnim sudovima u pravnoj državi i vladavina prava može da se razvija i da *postoji* u pravom smislu te riječi.

U slučaju *Sandey Tajms protiv Ujedinjenog Kraljevstva* radilo se o zabrani objavljivanja članka, koji je pravdan interesom zaštite nepristrasnosti sudstva i očuvanja povjerenja javnosti u sudske vlasti. Naime, zbog korišćenja lijeka *talidomid* kompanije Distilers, mnoga djeca rođena su sa ozbiljnim deformitetima. Roditelji su zbog te situacije tužili kompaniju, tražeći odštetu. Mediji su često izvještavali o ovoj situaciji. Vremenom su započeli pregovori o osnivanju fonda za djecu sa deformitetima. Nedugo nakon toga Sandey Tajms objavljuje članak „Naša *talidomid* djeca: uzrok nacionalnog stida“ u kome kritikuje kompaniju zbog malog iznosa koji je isplatila žrtvama i malog iznosa koji unosi u fond. Takođe, novine najavljuju naredni članak u kome će biti opisana tragedija i njene okolnosti. Na zahtjev kompanije list je dobio sudsku zabranu da objavi taj članak, zato što su predmeti u vezi sa talidomidom još uvijek bili

¹¹⁷ *Hachette Filipacchi Associes v. France*, [DO 12.06.2007, PA br. 71111/01].

pred sudom, pa je postojala mogućnost uticanja na postupak. ESLJP je zaključio da je *afeta Tablidomid* od javnog značaja i da je javnost imala pravo da zna činjenice iz tog slučaja. Takođe, naglašeno je da **sudovi ne mogu da rade u vakumu** i da je dobro da se javnost upozna sa slučajem.¹¹⁸

U jednom drugom predmetu *De Haes i Gejzels protiv Belgije* istoimeni novinari su izvještavali u novinama o jednom sudskom slučaju. U svojim člancima su kritikovali sudije Apelacionog suda Belgije koje su odlučile da nakon razvoda braka, dvoje djece živi sa ocem koji je notar. Situacija je bila dodatno delikatna jer je otac prethodno bio optužen od strane bivše žene i njenih roditelja da je seksualno zlostavljao djecu. Sudije i tužilac tužili su dvojicu novinara i novine, tražeći odštetu za klevetu. Novinarima je pred građanskim sudom određeno da plate odštetu i da o svom trošku objave presudu u šest novina, jer su bacili jake sumnje na nepristrasnost sudija tvdeći da su namjerno pogrešno presudili zbog bliskog odnosa sa notarom. Sud je zaključio da zbog prirode posla, sudije ne mogu u javnosti poput političara odgovarati na razne napade. Ipak, ESLJP je odlučio da je član 10. ipak povrijeđen, jer su **novinari prije objavljivanja članka sproveli ozbiljnu istragu**. Takođe, Sud je naveo da javnost ima pravo da bude informisana o stvarima iz javnog interesa, smatrajući članke dijelom rasprave o lošem radu sudskog sistema.¹¹⁹

¹¹⁸ *The Sunday Times v. The United Kingdom*², [DO 26.11.1991, PA br. 13166/87].

¹¹⁹ *De Haes and Gijssels v. Belgium*, [DO 24.02.1997, PA br. 19983/92].

d. Zaštita novinarskih izvora i zakoniti ciljevi

Mogućnost zaštite novinarskih izvora jedan je od postulata povjerenja na kome se gradi mogućnost objelodanjivanja priča koje mogu imati veliki odjek u javnosti i podstaći napredak društva ili ispravljanje učinjenih nepravilnosti. Zato evropski standardi nalažu posebnu zaštitu novinarskih izvora kada je u pitanju miješanje države.

U slučaju *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* radi se o g. Goodwinu, koji je radio u časopisu *Inženjer* i koji je telefonskim putem dobio od izvora informaciju o kompaniji Tetra, u kojoj je navedeno da će kompanija dobiti veliki kredit u trenutku kada se bori sa dugovima. Novinar je pozvao kompaniju i zamolio je za komentar u toku pisanja članka. Nakon toga, kompanija je zatražila od suda da se zabrani objavljivanje članka zbog toga što će njihovi finansijski interesi biti ozbiljno ugroženi zbog nje. Takođe, Tetra je tražila da novinar otkrije ime svog izvora, što je on konstantno odbijao i na kraju je novčano kažnjen zbog toga.

ESLJP je presudio da je **zaštita izvora od strane novinara jedan od osnovnih uslova za slobodu izražavanja u medijima**, jer bi u suprotnom mnogi izvori bili odvraceni da kontaktiraju štampu, čime se ne bi moglo doći do tačnih podataka za javnost. Sud je i otkrivanje izvora i novčanu kaznu zbog odbijanja otkrivanja izvora okarakterisao kao kršenje slobode izražavanja.¹²⁰

¹²⁰ *Goodwin v. United Kingdom, op.cit.*

Takođe, Preporukom Komiteta ministara Savjeta Evrope naglašeno je da „**domaći zakoni i praksa država članica treba da obezbijede eksplicitnu i jasnu zaštitu prava novinara da ne otkriju informacije** koje bi mogle da ukažu na identitet izvora u skladu sa članom 10“.¹²¹

3. Neophodnost u demokratskom društvu

Zadiranje države u slobodu izražavanja treba da zadovoljava „goruću (hitnu) društvenu potrebu“ da bi bilo „neophodno u demokratskom društvu“. Takođe, ono mora da bude srazmjerno legitimnom cilju kojem teži, a razlozi i opravdanja koje daju nadležni organi za samo miješanje moraju biti relevantni i dovoljni.

To znači da svako ograničavanje slobode izražavanja neke osobe „treba da odražava pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih pojedinačnih i opštih interesa koji su u pitanju“. Bosna i Hercegovina, kao i ostale države Savjeta Evrope, ima određeno polje slobodne procjene u odlučivanju da li je njeno miješanje u slobodu izražavanja neophodno u demokratskom društvu. Međutim, pri tom odlučivanju ona mora poštovati evropske standarde i ta procjena treba da zavisi od vrste izražavanja u koje ona zadire (novinarske slobode, politički govor itd.).¹²²

¹²¹ *Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope br. R (2000) 7*, [Komitet ministara Savjeta Evrope, 08.03.2000], nač. 1.

¹²² Nuala Mole, James Reynolds, *op.cit.*, str. 14.

II

ODSTUPANJE

U vrijeme rata ili drugih vanrednih okolnosti koje prijete opstanku nacije, BiH može preduzeti mjere koje odstupaju od njenih obaveza prema Konvenciji, odnosno licima kojima se miješa u slobodu izražavanja koja je definisana u EKLJP i praksom Evropskog suda za ljudska prava.

Država ima pravo da preduzme te mjere samo ukoliko to nalaže hitnost situacije i ukoliko takve mjere nisu u neskladu sa drugim obavezama BiH prema međunarodnom pravu. Ona mora u potpunosti obavijestiti Generalnog sekretara Savjeta Evrope o mjerama i razlozima zbog kojih ih preduzima.¹²³

Ove mjere nikako ne bi smjele biti sveopšte korišćene, jer su one *izuzetak* (koji se koristi samo u hitnim situacijama do kojih dolazi zbog vanrednih okolnosti koje prijete opstanku nacije), a ne pravilo.

Jedan od najboljih primjera za ovo odstupanje je slučaj nekadašnjeg *bolesnika sa Bosfora* iz 2016. godine, kada je RT „suspendovala“¹²⁴ određene članove EKLJP zbog situacije u

¹²³ Research and Library Division, within the Directorate of the Jurisconsult, ***Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights – Derogation in time of emergency***, [Council of Europe: 2016], str. 5-12.

¹²⁴ ***Secretary General receives notification from Turkey of its intention to temporarily suspend part of the European Convention on Human Rights***, [Council of Europe – Press release - DC132(2016): 21.07.2016], dostupno na: <https://goo.gl/n4oqTS> (pristupljeno 01.03.2017. godine u 18:07).

državi koja je nastala nakon navodnog neuspjelog puča protiv režima turskog diktatora Redžepa Tajipa Erdoana¹²⁵.

U slučaju navodnog puča, nedugo nakon njegovog kraha, turske vlasti su uvele vanredno tromjesečno stanje u skladu sa članom 120. Ustava RT¹²⁶ i suspendovale određene članove Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda prema članu 15. Konvencije. Time je Erdoanova vlast praktično suspendovala pravo na slobodu izražavanja i slobodu medija te je tim činom Erdoan, nažalost, dobio odriješene ruke da zatvori sve medije i zabrani sve publikacije koje smatra prijetnjom, kao i da izvrši čistku svih onih koji su *nepodobni* njegovoj vlasti i cljevima.¹²⁷

¹²⁵ Iako se u svakodnevnom govoru prezime predsjednika RT izgovara sa slovom „g“ (kao Erdogan), u ovom tekstu se njegovo prezime piše bez slova „g“. Ovo zato što se u originalu njegovo prezime piše kao „Erdoğan“, pri čemu se u samom izgovoru na turskom jeziku praktično gubi slovo „ğ“.

¹²⁶ *The Constitution of the Republic of Turkey*, [Ustavotvorna skupština: 18.10.1982, Službeni list br. 17844 i 17863], čl. 120.

¹²⁷ Dejan Lučka, *Erdoğan – mini Hitler na Bosforu?*, [Dejan Lučka | Libertas: 08.08.2016], dostupno na: <https://goo.gl/kt7Hyd> (pristupljeno 02.04.2017. godine u 14:27)

ZAKLJUČAK

Tokom vijekova, evropska civilizacija naslonjena na helensku filosofiju i tekovine rimskog pravnog sistema, razvijala je prosvjetiteljske ideje kroz liberalno vjerovanje u jednakost ljudi, vladavinu prava, superiornost razuma i slobodu. Zahvaljujući riječi oslobođenoj od bukagija te ideje su se širile i još uvijek se šire diljem svijeta koji, nažalost, još uvijek živi okovan lancima dogmi, neslobode i neznanja.

Bosna i Hercegovina, iako je uvijek geografski bila u Evropi, polako u oblasti prava postaje istinski dio evropske porodice naroda, usvajajući moderne postulate u oblasti zaštite ljudskih prava i dopuštajući da zrake modernog prosvjetiteljstva obasjaju i njen političko-pravni sistem.

Danas, svi građani u Bosni i Hercegovini imaju na raspolaganju pravnu zaštitu ukoliko im se država miješa u slobodno izražavanje, putem domaćih pravosudnih institucija i putem slanja predstavke aplikanta Evropskom sudu za ljudska prava. Ova sloboda i ova pravna zaštita su posebno bitni za novinare i medijske kuće u BiH. Oni su skoro svakodnevno meta raznih napada od strane pojedinaca ili državnih organa, koji bi željeli da se sloboda izražavanja praktikuje samo onda i ukoliko to njima odgovara.

Slobodno izražavanje novinara je ključ uspjeha određenog društva, jer su novinari i medijske kuće istinski čuvari javnog interesa i brana svim onim pojedincima i grupama koji hoće da

nečujno kroz državne organe ostvare sopstvene sumnjive interese. Javnost mora biti pravilno i redovno informisana o svim deformacijama i lošim stvarima koje se događaju u društvu, a tu novinari i medijske kuće igraju ključnu ulogu.

Osnovna prava koja prema evropskim standardima imaju novinari i medijske kuće su oni temelji na kojima se mora graditi još veća zaštita u oblasti slobode izražavanja. Država bi trebalo da poštuje sve u tekstu navedene standarde u zaštiti novinara i njihovih poslodavaca, kao i da ih unapređuje. Međutim, to se ne dešava uvijek.

Da bi se postigao napredak, potrebno je da se zajedničkim radom, edukacijom i pritiskom što više građana u BiH priključi borbi za poštovanje ljudskih prava. Onda kada BiH i njeni organi neće da izvrše određene pravne obaveze (kao što je slučaj sa famoznom presudom u predmetu *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine*), potrebno je da se pritiskom i građanskim načinima borbe država natjera da ih implementira.

Budućnost našeg društva i naša prava zavise od toga koliko toga ćemo dopustiti državi, odnosno pojedincima i grupacijama koje se nalaze na njenom čelu. Ljudska prava počinju, baš kao što je Elenor Ruzvelt rekla, u „malim mjestima, blizu doma“¹²⁸, a brane se, kako lokalno, tako i na nivou države, svakodnevno od uplitanja svih tamničara slobode koji žele da ih ograniče ili ukinu.

¹²⁸ Eleanor Roosevelt, *The Great Question*, [Napomene date u Ujedinjenim nacijama, Njujork: 27.03.1958]

Domaći pravni propisi i mnoge međunarodne konvencije i deklaracije koje pozivaju na poštovanje slobode izražavanja, ljudskih prava i toleranciju, malo toga mogu uraditi ukoliko građani ne shvate da su prava iz tih akata u stvari **njihova lična prava** i ne počnu da ih primjenjuju na sebe i svoju okolinu istinski ih poštujući. Silne konvencije ostaju mrtvo slovo na papiru ako ne mogu naći primjenu u svakoj kući, u svakoj porodici, u svakom čovjeku.¹²⁹

Na državnim organima je da, u sadejstvu sa civilnim sektorom i građanima, omoguće slobodnu, prosperitetnu i srećnu zajednicu, ali ona se ne može stvoriti ukoliko nemamo koheziju i kooperaciju svih činilaca društva.

Evropski standardi u oblasti slobode izražavanja se još razrađuju i konstantno se dopunjuju. Svakako da zaštita prava pred ESLJP-om nije idealna i da u svojoj biti sadrži mnoštvo manjkavosti koje je potrebno otkloniti, idući tu od formalističkog pristupa slanju predstavki aplikanta, krećući se preko masovnog odbacivanja istih, dolazeći do određenih standarda koji nisu dovoljno razvijeni. Međutim, ova zaštita je, za sada, najbolji način da se državi pokaže da se ne smije igrati sa pravima svojih građana.

Zato moramo upoznati svoja prava, oštro ih braniti na svakom koraku, ne dozvoliti da nam ih uskraćuju i državi pokazati da je mi tvorimo a da je ona tu zato da zaštiti nas i naša prava koja su

¹²⁹ **Tolerancija i njen nedostatak u BiH**, [Banjalučki centar za ljudska prava, Saopštenje za javnost: 16.11.2016], dostupno na: <http://www.blchr.org/tolerancija-i-njen-nedostatak/>, (pristupljeno 05.04.2017. godine u 22:42)

iznikla iz ljudskog razuma a garantovana domaćim i međunarodnim propisima.

Priredio

Dejan Lučka

LITERATURA

I PROPISI

Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, [Narodna
Ustavotvorna skupština Francuske, Pariz: 27.08.1789]

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,
[Savjet Evrope: 1950]

***Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike
Jugoslavije***, [Službeni list Socijalističke Federativne
Republike Jugoslavije br. 44/76]

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima,
[Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Rez.
A/RES/21/2200, Pariz: 16.12.1966]

***Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope br. R (2000)
7***, [Komitet ministara Savjeta Evrope: 08.03.2000]

***Resolution 428 – Declaration on mass communication media
and Human Rights***, [Parliamentary Assembly,
Council of Europe: 23.01.1970]

The Constitution of the Republic of Turkey, [Ustavotvorna
skupština: 18.10.1982, Službeni list br. 17844 i
17863], čl. 120.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, [Generalna
skupština Ujedinjenih nacija, Rez. A/RES/217, Pariz:
10. 12.1948]

Ustav Bosne i Hercegovine – Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, [pregovori započeti u Dejtonu 21. novembra 1995, a sporazum potpisan u Parizu 14. decembra 1995]

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, [Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo: 30.03.1994, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08]

Ustav Republike Srpske, [Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (danas Narodna skupština Republike Srpske), Sarajevo: 28.02.1992, Službeni glasnik Republike Srpske br. 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 31/02, 31/03, 98/03 i 115/05]

II

SLUČAJEVI

Ashby Donald and Others v. France, [DO 10.01.2013, PA br. 36769/08]

Axel Springer AG v. Germany, [DO 07.02.2012, PA br. 39954/08]

Barthold v. Germany, [DO 25.03.1985, PA br. 8734/79]

Bartnik v. Poland, [DO 11.03.2014, PA br. 53628/10]

Bladet Tromso and Stensaas v. Norway, [DO 20.05.1999, PA br. 21980/93]

Castells v. Spain, [DO 23.04.1992, PA br. 11798/85]

De Haes and Gijssels v. Belgium, [DO 24.2.1997, PA br. 19983/92]

Delfi AS v. Estonia, [DO 16.06.2015, PA br. 64569/09]

Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine, [DO 05.05.2011, PA br. 33014/05]

Garaudy contre la France [DO 24.06.2003, PA br. 65831/01]

Gaweda v. Poland, [DO 14.03.2002, PA br. 26229/95]

Glimmerveen and Hagenbeek v. The Netherlands, [DO 11.10.1979, PA br. 8348/78, 8406/78]

Goodwin v. United Kingdom, [DO 27.03.1996, PA br. 17488/90]

Groppera Radio AG and Others v. Switzerland, [DO 28.03.1990, PA br. 10890/84].

Gündüz v. Turkey, [DO 04.12.2003, PA br. 35071/97]

Hachette Filipacchi Associes v. France, [DO 12.06.2007, PA br. 71111/01]

Handyside v. The United Kingdom, [DO 07.12.1976, PA br. 5493/72]

Informationsverein Lentia and others v. Austria, [DO 24.11.1993, PA br. 13914/88; 15041/89; 15717/89; 15779/89; 17207/90]

Jersild v. Denmark, [DO 01.09.1994, PA br. 15890/89]

Kühnen v. Federal Republic of Germany, [DO 12.05.1988, PA br. 12194/86]

Leander v. Sweden, [DO 26.03.1987, PA br. 9248/81]

Lehideux and Isorni v. France, [DO 23.09.1998, PA br. 24662/94]

Lingens v. Austria, [DO 08.07.1986, PA br. 9815/82]

Loizidou v. Turkey, [DO 23.03.1995, PA br. 15318/89]

Lopes Gomes da Silva v. Portugal, [DO 28.09.2000, PA br. 37698/97]

Medžlis Islamske zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina, [DO 13.10.2015, PA br. 17224/11]

Müller and others v. Switzerland, [DO 24.05.1988, PA br. 10737/84]

Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Bezirksverband München-Oberbayern v. Germany, [DO 29.11.1985, Application No. 25992/94]

Norwood v. The United Kingdom, [DO 16.07.2003, PA br. 23131/03]

Oberschlick v. Austria², [DO 01.07.1997, PA br. 20834/92]

Observer and Guardian v. The United Kingdom, [DO 26.11.1991, PA br. 13585/88]

Özgür Gündem v. Turkey, [DO 16.03.2000, PA br. 23144/93]

Pavel Ivanov v. Russia, [DO 20.02.2007, PA br. 35222/04]

Prager and Oberschlick v. Austria, [DO 26.04.1995, PA br. 15974/90]

Schopfer v. Switzerland, [DO 20.05.1998, PA br. 25405/94]

Simić v. Bosnia and Herzegovina, [DO 15.11.2016, PA br. 75255/10]

Sürek and Özdemir v. Turkey, [DO 08.07.1999, PA br. 23927/94, 24277/94]

Sürek v. Turkey³, [DO 08.07.1999, PA br. 24735/94]

The Observer and Guardian v. The United Kingdom, [DO 26.11.1991, PA br. 13585/88]

The Sunday Times v. The United Kingdom², [DO 26.11.1991, PA br. 13166/87]

Thoma v. Luxembourg, [DO 29.03.2001, PA br. 38432/97]

Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, [DO 25.06.1992, PA br. 13778/88]

Times Newspapers LTD (Nos. 1 and 2) v. The United Kingdom, [DO 10.06.2009, PA br. 3002/03, 23676/03]

Tolstoy Miloslavsky v. The United Kingdom, [DO 13.07.1995, PA br. 18139/91]

Vereniging Weekblad Bluf! v. The Netherland, [DO 09.02.1995, PA br. 16616/90]

III

KNJIGE, VODIČI I ČLANCI

Andrzej Rzeplinski, **Restrictions on the expression of opinions or disclosure of information on domestic or foreign policy of the state**, [CoE Monitor, Budapest: 1997]

„Definition of freedom of expression“, **Oxford Dictionaries**, dostupno na: https://en.oxforddictionaries.com/definition/freedom_of_expression, (pristupljeno 28.02.2017. godine u 16:43)

Dejan Lučka, **Erdoğan – mini Hitler na Bosforu?**, [Dejan Lučka | Libertas: 08.08.2016], dostupno na: <https://goo.gl/kt7Hyd> (pristupljeno 02.04.2017. godine u 14:27)

Dejan Lučka, **Kako zaštititi svoja ljudska prava**, [Banjalučki centar za ljudska prava – Friedrich Ebert Stiftung, Banjaluka: 2016]

Džim Murdok, **Sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti – Vodič za primenu člana 9. Evropske konvencije o ljudskim**

pravima - Priručnik o ljudskim pravima, [Savjet Evrope, Beograd: 2008]

Elma Arifagić-Veledar i AIRE centar, „Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu“, **Pravna hronika**, [Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine i AIRE centar: 2015]

John Stuart Mill, **On Liberty**, [Penguin Classics: 1985]

Karl Popper, **The Open Society and Its Enemies**, [Princeton University Press: 1966]

Monica Macovei, **Freedom of expression – A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights**, [Directorate General of Human Rights – Council of Europe: 2004²]

Nuala Mole, James Reynolds, **Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava – Sloboda izražavanja i pravo na privatnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima**, [AIRE centar: 2013]

Overview – Statistics ECHR 1959 to 2016, [Public Relations Unit of European Court of Human Rights: 2017]

Platon, **Obrana Sokratova**, [Demetra, Zagreb: 2010]

Podrška Lejli Čolak, [Banjalučki centar za ljudska prava, Saopštenje za javnost: 28.08.2016], dostupno na: <http://www.blchr.org/podrška-lejli-colak/>, (pristupljeno 27.02.2017. godine u 19:42)

Priručnik za advokate, Sloboda izražavanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, [Interrights: 2006]

Research and Library Division, within the Directorate of the Jurisconsult, **Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights – Derogation in time of emergency**, [Council of Europe: 2016]

Steven Greer, **La marge d'appréciation : interprétation et pouvoir discrétionnaire dans le cadre de la Convention européenne des Droits de l'Homme**, [Conseil de l'Europe, Strasbourg: 2000]

Toby Mendel, **Sloboda izražavanja: Vodič za tumačenje člana 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog konteksta**, [Savjet Evrope, 2013]

Tolerancija i njen nedostatak u BiH, [Banjalučki centar za ljudska prava, Saopštenje za javnost: 16.11.2016], dostupno na: <http://www.blchr.org/tolerancija-i-njen-nedostatak/>, (pristupljeno 05.04.2017. godine u 22:42)

Vojin Dimitrijević, „Sloboda izražavanja i uloga medija u društvenom kontekstu“, **Obuka novinara iz ljudskih prava i sloboda i profesionalne etike – Zbirka izlaganja**, [Akcija za ljudska prava, Podgorica: 2013]

Volter, **Filozofski rečnik**, [Matica srpska, Novi Sad: 1973]

IV

OSTALO

Eleanor Roosevelt, *The Great Question*, [Napomene date u Ujedinjenim nacijama, Njujork: 27.03.1958]

Goblini: Ima nas gomila, [Izjava, Radio Televizija Vojvodine, muzičko dokumentarni specijal emitovan 02.01.2011]

Secretary General receives notification from Turkey of its intention to temporarily suspend part of the European Convention on Human Rights, [Council of Europe – Press release - DC132(2016): 21.07.2016], dostupno na: <https://goo.gl/n4oqTS> (pristupljeno 01.03.2017. godine u 18:07)

